İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ

TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ EĞİTİMİ
Tevfik ÇAVDAR

KONUŞAN İNSAN
B. AÇIKALIN

BAHRENGİ VE ÇOCUK
Yılmaz ELMAS

BİR ŞİİR USTASI : A. KADİR
Hüseyin FERHAT

ŞİİRLER
Ozan TELLİ

YOLUMUZ (Şiir)
Bedri KARAYAĞMURLAR

ŞİİRLER
İsmail ÖZDEMİR

ŞİİRLER
Fadıl DÖKE

ARABACI (Hikaye)
A. Refik YOKSULABAKAN

DEVRİM GAMZE (Hikaye)
Şükran FARIMAZ

DERGİ VE GAZETELERDE
Mehmet BAYRAK

YENİ TOPLUM

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİM ve SANAT DERGİSİ

OCAK 1977 ★ Yıl : 2 Sayı : 14

TÖB-DER adına sahibi : **Gültekin GAZİOĞLU** ★ Sorumlu Müdürü : **Mustafa DÜZGÜN** ★ Genel Yayın Yönetmeni : **Ömer ARSLAN** ★ Fiyatı : 5 lira ★ Abone : Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ★ Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 — Demirtepe - Ankara
Tel : 17 49 27 - 25 14 52

İnsan Hakları Evrensel bildirisini Hayata Geçirmek İçin Mücadele Edelim

10 Aralık günü, Uluslararası İnsan Hakları Günüdür. Bundan 28 yıl önce, 10 Aralık 1948'de, Birleşmiş Milletler Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul ve ilân etti.

Türkiye'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul eden ülkeler arasındadır. Bakanlar Kurulu 6 Nisan 1949'da bildiriyi onaylamış, karar 27 Mayıs 1949 günlü Resmî Gazete ile ilan edilmiştir.

Anayasamızın 65. maddesine göre Uluslararası anlaşmalar yasa hükmünde olduğundan, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde saptanan ilkeler de ülkemizde yasa niteliği kazanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, ezilen sınıfların ezen sınıflara karşı ezilen ulusların ezen uluslara karşı verdikleri mücadelenin sömürü ve zulûm güçlerine dayattığı ve kabul ettirdiği bir ilkeler bütünüdür. Öte yandan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ülkemizde yasa niteliği kazanmıştır.

Yani Bildiri'nin savunulması ve hayata geçirilmesi için mücadele etmek; sömürü ve zulmün ortadan kaldırılması, tüm insanlığın kardeşçe, özgürce, barış ve mutluluk içinde yaşayabilmesi için mücadele etmek olduğu kadar, ülkemizde gerici ve faşist güçler tarafından hemen her gün çiğneneduran yasal haklarımızın, ekonomik - demokratik haklarımızın ekonomik - demokratik haklarımızın korunması için de mücadele etmektir.

BM Genel Kurul Başkanı Amerasinghe'nin 10 Aralık İnsan Hakları Günü dolayısıyla verdiği mesajında da belirttiği gibi; «28 yıl geçtiği halde insan haklarının halâ çeşitli biçim ve yoğunlukta ihlâl ve reddedilmesi bizi umutsuzluğa düşüreceği yerde ileriye yöneltmeli ve eksiklik ve kusurların ortadan kaldırılıp İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin hükümlerinin sürekli olarak uygulanmasını sağlayabilmek için gerek Birleşmiş Milletler içinde, gerekse münferit uluslar olarak çabalarımızı sürdürmemizi teşvik etmelidir.»

Okurlarımızın ve tüm eğitim emekçilerinin bu belge yasayı tanıması ve hem «İnsan Hakları»nı hem de yasal haklarını daha bilinçlice savunup koruyabilmeleri için aynen yayınlamakta yarar görüyoruz.

«İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi»

(New York, 10 Aralık 1948)

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebeb olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına,

İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının Andlaşmada insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına,

Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyaca gerçekten saygı göstermesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukardaki taahhüdün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre;

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU,

İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima gözönünde tutacak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat Üye Devletler ahalisi gerekse bu Devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında, bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri için işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder.

Madde 1 — Bütün insanlar hür, haysiyet ve hakları bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde 2 — 1 — Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu beyannamede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.

2 — Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, ve sayet altında bulunan, gayrimuhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletler arası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.

Madde 3 — Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.

Madde 4 — Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti, her türlü şekliyle yasaktır.

Madde 5 — Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.

Madde 6 — Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

Madde 7 — Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korunmasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu beyannameye aykırı her türlü ayırdedici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8 — Her şahsın kendisine Anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiili netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır.

Madde 9 — Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.

Madde 10 — Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tesbitinde, tam bir eşitlikte, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafetle ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde 11 — 1 — Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılanma ile kanunen suçlu olduğu tesbit edilmedikçe masum sayılır.

2 — Hiç kimse, işlendikleri sırada milli veya milletler arası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkum edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde 12 — Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz kalamaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır.

Madde 13 — 1 — Herkes herhangi bir Devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkını haizdir.

2 — Herkes, kendi memleketi de dahil olduğu halde, her hangi bir memleketi terketmek ve memleketine tekrar dönmek hakkını haizdir.

Madde 14 — 1 — Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.

2 — Bu hak, adi bir cürme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

Madde 15 — 1 — Her ferdin bir vatandaşlık hakkı vardır.

2 — Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

Madde 16 — 1 — Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiç bir takyidata tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir.

2 — Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3 — Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve Devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.

Madde 17 — 1 — Her şahıs tek başına veya başkalariyle birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkını haizdir.

2 — Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

Madde 18 — Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

Madde 19 — Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.

Madde 20 — 1 — Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir.

2 — Hiç kimse bir derneğe mensup olmaya zorlanamaz.

Madde 21 — 1 — Her şahıs, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla memleketinin kamu işleri yönetimine katılmak hakkını haizdir.

2 — Her şahıs memleketinin kamu hizmetlerinden eşitlikle faydalanmak hakkını haizdir.

3 — Halkın iradesi hükümet otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usül ile cere-

yan edecek genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir.

Madde 22 — Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle. sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde 23 — 1 — Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.

2 — Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.

3 — Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalariyle de tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4 — Herkesin, menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde 24 — Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma müddetinin makul surette tahdidine ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

Madde 25 — 1 — Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık sakatlik, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenlik hakkı vardır.

2 — Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

Madde 26 — 1 — Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk öğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.

2 — Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir.

Bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörürlülük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3 — Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihan seçmek hakkını haizdirler.

Madde 27 — 1 — Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.

2 — Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat veya sanat eserlerinden mütevellit manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

Madde 28 — Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır.

Madde 29 — 1 — Her şahsın şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak içindeki yaşamasıyla mümkün olan topluluğa karşı vecibeleri vardır.

2 — Herkes, haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade etmek hususunda, ancak kanun ile sırf başkalarının hak ve hürriyetlerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak maksadiyle ve demokratik bir cemiyette ahlak, nizam ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için tesbit edilmiş kayıtlamalara tabidir.

3 — Bu hak ve hürriyetler hiçbir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30 — İşbu beyannamenin hiç bir hükmü içinde ilan olunan hak ve hürriyetlerin bir devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir faaliyete girişmeye veya bilfiil bunu işlemeye herhangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz.

(Düstur. III. Tertip. C 26 Sa. 1383 RG 24 Ağustos 1945 Sayı 6092)

TEVFİK ÇAVDAR

Türkiye'de İşgücü Eğitimi :

1. Kavram Olarak İşgücü Eğitimi :

Tarih doğrultusunun her kesintinde işgücü eğitiminden söz edilmiştir. Toplayıcılıkla yaşamlarını sürdüren ilk insan birliklerinde bile genç ve çocukların hangi ağaç ya da bitkilerden ne tip meyvaların alınacağı konusunda bütün bunları deneyleriyle öğrenen büyüklerce eğitildiklerinden kuşku duyulamaz. Böylesine bir eğitim teknolojisi geliştirilerek günümüze kadar süregelmiştir. Ne var ki bugün işgücü eğitimi dendiği zaman artan ve genişleyen işbölümünün gereklerine uygun olarak çok geniş kapsamlı bir eğitimden söz edilmektedir. Ya da daha doğru bir deyişle edilmelidir. Edilmelidir deyimini kullanıyoruz, çünkü konuyu çok dar kalıpların içinde ele almak eğiliminde olanlar da bulunmaktadır. Yani işgücü eğitimi dar ve geniş kapsamlı olarak iki biçimde tanımlanmaktadır. Dar tanımlamada örgün yada yaygın olarak yapılan mesleki teknik eğitim hedeflenmektedir. Geniş tanımlamada ise işgücü kapsamı içerisine giren kadın, erkek tüm kişilerin gördüğü eğitimin bütünü «işgücü eğitimi» olarak ele alınmaktadır. İkinci yaklaşım toplumun tüm eğitim sistemini içeren bir kapsamı ortaya çıkarmaktadır. Değindiğimiz iki yaklaşımı tartışabilmek için çağdaş endüstri toplumlarının belirgin nitelikleri üzerinde kısaca durmamızda yarar vardır. Bu nitelikleri bir çok ders kitabı şöyle sıralamaktadır :

Sayın Tevfik Çavdar'ın, 23-27 Kasım 1976 günlerinde Ankara'da Makina Mühendisleri Odası salonunda toplanan SANAYİ 76 KOGRESİ'ne sunduğu tebliğ.

i . Üretim birimlerinin (Firmaların) çalıştırdıkları emek açısından ölçekleri büyümüştür;

ii . Firma sayıları azalarak üretim belli ellerde toplanmıştır, yani eski dille temerküz etmiştir;

iii . Birincil kesim olan tarımda istihdam edilenler azalırken, ikincil ve üçüncül kesimlerde yani sanayi ile ticaret ve hizmetlerde çalışanların sayısı mutlak ve oransal olarak artar;

iv . Hükümetin özellikle ekonomi alanındaki sorumlulukları artarken, etki alanı da genişleme eğilimi göstermektedir;

v . Emekçiler arasındaki işbölümü karmaşıklaşırken, uzmanlık alanlarının daha bir yoğunlaştığı görülür;

vi . Sosyal yaşamın her köşesinde, özellikle üretimde uygulanan yeni teknikler yeni istihdam biçimlerini oluşturur;

vii . Üretimde uygulanan yeni teknolojiler ekonomi ve toplumun yapısını da değiştirmektedir;

viii . Bütün değişmelerdeki hızlılık işgücüne yeni giren grupların üretime hazırlanması açısından yeni sorunlar yaratmaktadır;

ix . Ekonomideki toplam output'un büyümesinin yanısıra uygulanan ileri teknolojilerin etkisiyle verimliliğin yükselmesi, ekonominin değerlendirilmesinde üretimin artışını tek hedef haline getirmiştir;

x . Üretimdeki uzmanlaşma uluslararası işbölümünü de genişletmektedir, bunun sonucu olarak da dünya pazarı büyümektedir;

xi . Kentleşme hızı artmakta, kent ölçeği büyümekte ve kentsel fonksiyonlar karmaşıklaşmaktadır;

xii . Fosil enerjinin (Petrol, doğal gaz, kömür vb.) kullanılmasındaki sınır tanımazlık bu enerjinin artıklarının yeni ekolojik sorunlar yaratmasını doğurmaktadır;

xiii . Ekonominin, endüstrinin, kentsel komplekslerin yönetimi geniş ve karmaşık bir bürokrasinin doğumuna; bunun yanısıra eğitim sistemleri içinde eğitimin birliğini ve yaygınlığını sağlamak için yapılan uğraşlar da karmaşık bir eğitim bürokrasisinin ortaya çıkışına neden olmuştur;

xiv . Kitle iletişiminin etkin kullanımı tarih boyunca görülmemiş bir düzeye ulaşmış ve bunun sonucu «Mass Media» toplumsallaşma süreci içinde belirgin bir faktör haline gelmiştir.

Bu nitelikleriyle belirlenen sanayi toplumunun karmaşık işbölümünün gerekleri uyarınca, yeni teknolojiye uyumlanabilen uzmanlaşmış işgücüne olan gereksinimi ortadadır. Böyle bir toplumda eğitime yönelik talebin iki ana kaynağı mevcuttur :

a. Ekonominin çok açık olan gereksinimleri,

b. Bu gereksinimlere uyarlı olarak ekonomide daha etkin bir rol oynamağa yönelik yesleri almağa çalışan gençlerin ve ailelerinin bu yöndeki istekleri; kuşkusuz talep daha çok uzmanlaşmış mesleklere yöneliktir.

Böylesine sanayileşmiş ya da sanayileşmeye yönelmiş toplumlarda «işgücü eğitimi» kavramının dar ya da geniş kapsamıyla ele alınması gerektiğine karar vermeden önce, üzerinde çok tartışılan Tüketici ve Üretici eğitim tanımlarına değinmemizde yarar vardır. Bu iki tanım açısından «Devrimci Eğitim Şûrası»nda Yalçın Küçük tarafından dile getirilen açıklamayı burada tekrarlamak doğru olacaktır. Şöyle ki : «Eğitim iki amaca yönelebilir : Tüketim ya da üretim. Tüketici eğitim vatandaşların daha iyi birer yurttaş olmalarını amaç edinir ve onları bu tür bilgilerle donatır. Üretici eğitim ise, eğitilenlerin üretim faktörlerini daha etken bir biçimde kullanmalarını sağlamaya yöneliktir.» Kuşkusuz tüketim ve üretim arasında kesin sınırlı bir ayrımı kabul ettiğimiz anda üretici eğitim bir hedef olmaktadır. Hatta bu hedef öylesine tutkuyla istenebilmektedir ki, Harun Karadeniz «Eğitim Üretim İçindir» adlı yapıtında «Türkiye için fazla bilgiye hayır» biçiminde bir sloganı ortaya atabilmektedir. Bu slogan doğrultusunda bir başka yaklaşım da (yargı da) Yalçın Küçük'ün bir önce sözünü ettiğimiz şûradaki tebliğinde görülmektedir. Küçük bugün Türkiye'de eleştirilecek konu aşırı uzmanlaşmadır, demektedir.

Harun Karadeniz'in işaret ettiği gibi «Türkiye'deki eğitimin üç yanlış ürün vermesi, yani :

i . Sokağa : İşsiz
ii . Memuriyete : Aybaşı beklemeğe
iii . Yurt dışına : İş beklemeğe

yönelik insan yetiştirmesi, yukardaki yargıları bir kat daha çekici yapmaktadır.

Toplumun teknolojik gelişim düzeyi ile eğitimle sağlanan uzmanlaşma derecesi arasındaki açığın Türkiye'de ve benzer ülkelerde büyük olduğu bir gerçek. Bunun sonucu ya o uzmanın verebilceği hizmetten yararlanılmamakta kendisi daha alt düzeydeki uzmanlık dallarında çalıştırılmakta ya da o kişi yurt dışına çıkmaktadır. Böylece ülke içinde eğitimde bir israf ortaya çıkmakta, hatta eğitim kanalıyla dış ülkelere ciddi ölçülere varan kaynak aktarımları da yapılmaktadır. Bunlar doğrudur. Ne var ki üretim ve tüketim için eğitim ayırımını gözden geçirmemizi engellememelidir. Üretim ve Tüketimin bir bütünün iki ayrı görünümü olduğu unutulmamalıdır.

A. Lewis'in sık sık tekrarlanan ünlü örneğini bir kez daha hatırlayalım : «... bir aşçıya okuma öğretmek onun hayattan alacağı tatmini arttırabilir fakat onu daha iyi bir aşçı yapmaz». Yani bu koşullarda okuma-yazma öğrenimi tüketici bir eğitimdir. İşte bu noktada tüketim ve üretimi birbirlerinden bağımsız, kesinlikle kategoriler halinde ele almanın kaçınılmaz yanılgısına düşülmektedir. Üretime yönelik bilgi nasıl üretim gücünün gelişimini sağlıyor ve bu gelişim daha üst bir ilişkiler düzeni yarattığı için tüketime yönelik (Yukardaki tanımlar uyarınca) yeni bilgilerin öğrenimini gerekli kılıyorsa, tüketici sayılan bir çok bilgi de doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak üretimin artmasını, üretici gücün gelişmesini gerçekleştirebilir. Örneğin A. Lewis'in aşçısı okuma yazma öğrenince çevresinden kolaylıkla öğrenemeyeceği birçok yemek tarifini öğrenerek üretimi arttıracak ya da geliştirecektir... Bu tip örnekleri çoğaltabiliriz :

Diğer yandan az gelişmiş ülkeler açısından eğitimin üretim güçlerini geliştirici bir etki yaptığı da kesindir. Bu ülkelerde :

i . Sanayi ve sanayi ham maddelerinin gereksinimi dışa bağımlıdır,

ii . Birbirlerini yatay ve dikey olarak tamamlıyan bütünleşmiş (entegre) endüstriler kuramadıkları sürece kendilerine özge içsel ve dışsal ekonomilerden yeterince yararlanılmamaktadır.

iii : Ekonominin azalan gelir eğiliminden kurtulma olanaksızdır,

iv . Ekonomik yapı ve bunun gereği harcamalardaki artışlar sürekli bir enflasyona neden olmaktadır.

Kısacası bu ülkelerin en doğal arzuları olan istihdam ve hızlı kalkınma onların harcama musluklarını daha da arttırmakta, enflasyon kısır döngüsünü içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Bu durum az gelişmiş ülkelerin kalkınma hızlarını düşürme ya da kalkınmadan vazgeçme kararına varmalarını gündeme getirmektedir. Böyle bir karar ise toplumsal ürünü arttırmak ve ilerlemeyi gerçekleştirmek için gerekli eğitim ve araştırma yatırımlarını kısma sonucunu doğal olarak verecektir. Bu süreç Prof. İdris Küçükömer'in tanımladığı gibi bir «tarihi tuzaktır.» Tuzağı hazırlayan gelişmiş ülkelerdir. Az gelişmiş ülkelerin bu tuzaktan kurtulabilmeleri şu koşulların gerçekleşmesine bağlıdır :

i . İnsanda yatırım yapabilmenin bir ön koşulu olarak fırsat (olanak) eşitliğini büyük kitlelere yayabilen bir yöntemin kabul edilmesi,

ii . İnsanın verimliliğini arttırmaya yönelik gereksinimlerin, içsel ve dışsal daha büyük ekonomiler sağlayabilecek otarşik üretimin bir fonksiyonu olarak yatırımların belirlenip düzenlenmesi ve dış ticaretin de bu yatırımlara bağlı olarak yürütülmesi...

Açıktır ki bu koşullar gelişmekte olan ülkelerde eğitimin daha bir ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Ne var ki bu üretici - tüketici biçiminde ikiye ayrılmış eğitim değildir. Bütün yönleriyle birbirini tamamlayan bir eğitimdir.

Bu kısa açıklama ve tartışmalar sonucunda varılan nokta «işgücü eğitimi» konusunda bütüncül bir eğitimin gerekliliğidir. Üretici eğitim sözcüğünün tüm çekiciliğine rağmen konuyu tek boyutlu ele almanın yanlışlığını da gözönünde tutmalıyız. Unutmamalıyız ki eğitim bütünüyle üreticidir. Tüketici ve üretici eğitim birbirlerini daha ileri bir toplumsal düzeye erişme amacında bütünlerler. Kuşkusuz israf diye niteleyebileceğimiz tüketimin varlığı gibi gene israf diye adlandırabileceğimiz üretim de vardır. Örneğin anlamsız lüks tüketim ve o denli tüketimi karşılayan üretim gibi. O halde toplumsal ve ekonomik israfa yer vermeyen, birbirini gelişme yönünde tamamlayan bütüncül bir eğitim düzeni hedeflenmelidir. Böyle bir eğitim gerçekte üretime yöneliktir.

Görüldüğü gibi «işgücü eğitimi» nin salt mesleki eğitim açısından ele alınması konuyu dar bir kalıba sokacaktır. Bir yerde üretici eğitim olacaktır böylesi, ama önemli bir yanılgı payını da bün-

yesinde taşıyacaktır. Bu nedenlerle «işgücü eğitimi» derken bütün bir eğitim sistemini birlikte almayı doğru bulmaktayız. Bu yaklaşımda sistemin israfçı yönünü saptamak daha bir kolay ve anlaşılır olacaktır.

«İşgücü Eğitimi» konusunda geniş kapsamlı tanımı kabul edip, bunun nedenlerini de bildirinin sınırları içinde açıkladıktan sonra, bu kere de «işgücü» tanımı üzerinde duracağız.

İşgücü deyimi son elli yıl içinde çok kullanılan bir istatistik deyimidir. Bunu «Çalışabilecek yaşta ve güçte olanlardan bir işi olan ya da iş arayanların bütünü» biçiminde tanımlamaktayız. Dikkat edilirse bu bütün çalışabilecek nüfusun ancak bir bölümüdür. Çalışabilecek nüfus çoğu kere faal nüfus diye adlandırılır. Buna potansiyel işgücü de dendiği olmaktadır. Faal nüfus 15-65 yaş grubu içindeki tüm çalışabilecek kişileri kapsar. Eğitim temelde bu gruba yöneliktir ve bu grubun üretime yönelmesiyle görevini görmektedir. Yani «işgücü eğitimi» dendiğinde hedef kitle istatistik tanımıyla işgücü olmayıp, potansiyel işgücü yani faal nüfustur.

2. Türkiye'de işgücünün nitel ve nicel değişimi :

İşgücünün nitel ve nicel değişiminden söz edilirken iktisadi faaliyet kolları itibariyle dağılımı ve meslekler itibariyle içerdiği bileşim amaçlanmaktadır.

Kuşkusuz bu dağılımların yanısıra eğitim düzeyi, işdeki durumu (statüsü) konuya yeni nitel ve nicel boyutlar getiren özelliklerdir.

2.1. İşgücünün iktisadi faaliyet kolları itibariyle dağılımı,

İşgücünün iktisadi faaliyet kolları itibariyle dağılımı Tablo 1'de izlenebilir :

TABLO 1. İŞGÜCÜNÜN İKTİSADİ FAALİYETİ KOLLARINA GÖRE ORANSAL DAĞILIMI

İktisadi Faaliyet Kolu	1935 Sayımı	1975 Sayımı
Tarım	0.818	0.622
Maden	0.005	0.007
İmalat Sanayi	0.068	0.078

İnşaat	0.010	0.029
Elektrik, gaz, su	0.002	0.001
Ticaret	0.027	0.052
Banka - Sigorta	0.001	0.016
Ulaştırma	0.015	0.034
Hizmetler	0.054	0.121

1975 sayımının sonuçları % 1 örnekleme yöntemine göre hesaplanıp, yayınlanmıştır. Sonuçların güvenilirliği konusunda ciddi endişeler mevcuttur. Örneğin mutlak sayı olarak imalat sanayiinde çalışanların gerilemesi kolaylıkla açıklanabilecek bir olgu değildir % 1 örneklemeden gelen hatalara rağmen yukardaki dağılım önemli bir değişimi bu haliyle vurgulayabilmektedir. Türkiye'de tarım kesiminde çalışanların oransal payı azalmıştır. Tarımda çalışan kadın işgücünün sayıca artması yönünde etki yapan bazı tarım sorunları da giderilirse tarım kesiminde çalışanlar payının % 50 dolaylarına inebileceğini söyleyebiliriz. Buna karşın imalat sanayiinin oransal payı artmıştır, fakat bu artış hızlı değildir. Gerçi imalat sanayiinde çalışanların kendi içlerindeki artış hızı çok yüksektir, bu kesim mutlak olarak da hızlı bir biçimde büyümektedir. Ne varki, bunlar sayıca çok yüksek olan Türk işgücü içindeki oransal payın aynı hızla genişlemesine neden olmamaktadır. Tarım kesiminden işgücünün yığıldığı kesim, hizmetler ve biraz da ticaret kesimidir. Yukardaki Tabloyu kullandığımızda tarım kesimi payının 40 yıllık dönem içindeki azalması 0.916'dır. Buna karşın hizmetler kesimi 0.067, ticaret 0.025, ulaştırma 0.019, inşaat 0.019, Banka ve sigorta 0.015, nihayet imalat sanayiinde 0.010'luk bir paysal artış göstermiştir. Bu paysal artışlar toplumda 0.155'e ulaşmaktadır. Yani tarımdan çekilen 0.041'lik bir bilgi sahibi değiliz, ya da bunların çalıştığı faaliyet kolunu standart tanımlar içinde bir yere oturtamıyoruz. Yukardaki bulgular göstermektedir ki, tarım kesiminden ayrılan işgücünün % 47'si hizmet ve ticarete yığılmıştır; ulaştırma ve inşaatı da dahil edersek 0.66 oranına ulaşırız.

Bu dağılım işgücünün bugünkü iktisadi faaliyetler açısından gösterdiği yapıyı yansıtmaktadır.

2.2. İşgücünün işindeki mevkii açısından dağılımı :

«İş'deki mevki» deyimi işgücünün sınıfsal yapısını yaratan en önemli sayısal göstergelerden biridir. Uluslararası tanımlar gereği

işgücünün işindeki mevkii dört grupta sıralanmaktadır : İşveren, ücretli, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi. Bu gruplara ilişkin tanımlar ise şöyledir :

Ücretli : Başkasının iş yerinde aynî veya nakdî bir ücret karşılığında çalışan kişiye ücretli çalışan denir.

İşveren : Kendi işyerinde başkalarını aynî veya nakdî bir ücret karşılığında çalıştıran kişiye işveren denir.

Kendi hesabına çalışan : Kendi işyerinde yalnız yada aile fertleriyle birlikte çalışanlar kendi hesabına çalışan kişi olarak kabul edilirler.

Ücretsiz aile işçileri : İse aile fertlerinden birinin işyerindeki üretime hiç bir ücret almadan katılan kişilerdir.

Gelişmiş sanayi ülkelerindeki işgücünün % 70 - 80 dolaylarındaki bölümü ücretlilerden oluşur. Az gelişmiş ülkelerde ise kendi hesabına çalışanlarla ücretsiz aile işçileri işgücünün en önemli bölümünü meydana getirirler. Diğer yandan işverenlerin oranı da az gelişmiş ülkelerde hayli yüksektir. Bunun nedeni, tanım gereği iki - üç çırak çalıştıran küçük üreticilerin bile işveren sayılmalarıdır. İşgücünün işdeki mevkii açısından oransal dağılımı bazı ülkeler açısından Tablo 2'deki görünümdedir.

TABLO 2. BAZI ÜLKELERDE İŞGÜCÜNÜN İŞ'DEKİ MEVKİ AÇISINDAN ORANSAL DAĞILIMI

Ülke Adı	Ücretli	İşveren	Ücretsiz aile işçisi
A.B.D.	85.3	11.9	2.0
İngiltere	87.8	7.2	0.2
Batı Almanya	79.8	18.7	8.6
İtalya	64.4	23.2	11.3
Mısır	49.4	29.8	18.5
İran	44.4	41.3	9.7
Pakistan	20.2	52.5	24.4
Gana	19.9	61.5	12.6
Türkiye	27.7	0.8	45.2

Türkiye'ye ilişkin oranlar 1975 sayımına göre hesaplanmıştır. Aynı oranlar 1965'de ücretl için 18.8 İşveren için 29.5 ve Ücretsiz aile işçisiide 47,9'dur. Ücretli oranının yükselmesi ve ücretsiz aile

işçilerinin payının ise azalması Türkiye'de son on yıl içersinde görülen gelişimin doğal bir sonucudur. İşveren oranındaki hızlı düşüş ise ya % 1 örneklemenin daha önce sözünü ettiğimiz hatalarından ya da tanımdan ileri gelmektedir. Son on yıl içersinde işveren tanımı değişmediğine göre bu değişim örnekleme ve belki de sayımın büyük hatalarla dolu olmasından ileri gelmektedir. (% 1) örneklemenin böylesine güvensiz oluşuna rağmen kullanılmasından gene de kaçamıyoruz. Çünkü elimizde başka sayısal bilgiler şu anda mevcut değil.

22.3 İşgücünün Eğitim Düzeyi

Türkiye toplumsal eğitim düzeyinin yıldan yıla geliştiği, daha üst düzeylere tırmandığı bir gerçek. Bu tırmanıştaki hızı bir sonraki bölümde inceleyeceğiz. İşgücünün eğitim düzeyi açısından vardığı düzey ise eğitim yılı cinsinden şöyledir :

TABLO III. İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI İTİBARİYLE EĞİTİM DÜZEYİ (Eğitim yılı olarak)

İktisadi Faaliyet Kolu	Eğitim Düzeyi	Ortalama (Yıl Olarak)
Türkiye	3.397	100.0
Tarım	2.164	63.7
Madencilik	4.275	125.8
İmalat Sanayii	5.844	172.0
Elektrik, gaz ve su	6.524	192.1
İnşaat	4.223	124.3
Ticaret (Toptan - Perakende)	4.709	138.6
Ulaştırma, Haberleşme	5.223	153.7
Mali Kurumlar, sigorta vb.	9.289	273.4
Hizmetler	7.071	208.2

Aynı yaklaşımı meslek ve işteki mevkiye göre eğitim düzeyini saptamak için de kullanabiliriz. Tablo 4 ve 5 bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO IV. SON HAFTAKİ MESLEK AÇISINDAN EĞİTİM DÜZEYİ

Son haftadaki iş veya meslek	Eğitim düzeyi (Ortalama yıl olarak)	İndeks sayı (Türkiye: 100)
İlmi ve Teknik Elemanlar,		

Serbest meslek sahipleri vb.	9.305	273.9
Müteşebbisler üst kademe yöneticileri	7.122	209.7
İdari personel vb.	8.163	240.3
Ticaret ve satış personeli	4.861	143.1
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	4.426	130.3
Tarımcı, Hayvancı, Ormancı vb.	2.155	63.4
Emekçiler (Tüm sanayi kollarındaki)	4.907	144.4
Türkiye	3.397	100.0

TABLO V. İŞGÜCÜNÜN İŞ'TEKİ MEVKİİ AÇISINDAN EĞİTİM DÜZEYİ

İş'teki Mevkii	Eğitim düzeyi (Ortalama yıl olarak)	İndeks sayı Türkiye: 100)
İşveren	6.021	194.4
Ücretli	5.759	169.5
Kendi Hesabına	2.887	84.9
Ücretsiz aile işçisi	2.196	64.6
Türkiye	3.397	100.0

Bu üç tablonun yorumuna geçmeden önce eğitim düzeyinin hesaplama yöntemini açıklamamızda yarar vardır. Eğiim düzeyi yıl cinsinden hesaplanmış bir ortalamadır. Şöyie ki :

Okur - yazarlar	(2)
İlkokulu bitirenler	(5)
Ortaokulu bitirenler	(8)
Liseyi bitirenler	(11)
Yüksek öğrenim görenler	(15)

Katsayıları ile çarpılarak bulunan değerler toplamı o kesimdeki ya da o nitelikteki kişiler toplamına bölünerek bulunmaktadır, bu ortalama.

1975 nüfus sayımının % 1 örneklemesine ilişkin hatalara rağmen, yukarda sunduğumuz 3, 4 ve 5 nolu tablolar geçerli bazı yorumlar yapmamıza olanak sağlayabilecek niteliktedir. Bu yorumları şöyle sıralayabiliriz.

a) İktisadi faaliyet kolları açısından en üst eğitim düzeyine Mali kurumlar vb. kesimi sahiptir. Onu hizmetler kesimi izlemektedir. Avukat, Doktor vb. gibi serbest meslek erbabının hizmet kesimi içinde yer aldığını düşünürsek yukardaki sıra anlaşılabilir.

Tarım kesiminin dışında tüm kesimlerin eğitim düzeyi ortalaması Türkiye ortalamasının üzerinde. Ne var ki mali kurumların dışındaki ortalamaların tümü lisenin altında. İmalat sanayiinde 5.844'lük düzey de dikkati çekmektedir.

Bu düzeyin yeterli olduğunu söylemek biraz güçtür. Ne var ki düz işçiliğin yoğun olduğu, geleneksel üretimin dominant niteliği koruduğu ülkemizde imalat sanayii kesiminde rastlanan bu düzey bizce bir aşamadır. Özellikle ilerde değineceğimiz kötü kullanım oranları gözönünde tutulursa bu yargımıza hak verilebilir.

b) Ticaret kesimindeki düşük eğitim düzeyinin nedeni bu kesimdeki seyyar satıcılık vb. gibi küçük ticaretin işgücü açısından yoğun bir paya sahip oluşudur.

c) Tablo 4'de sergilenen mesleklere göre eğitim düzeyi iktisadi faaliyet kollarına göre yapılan sıralamadan daha bir anlamlıdır. Çünkü meslekler eğitim açısından iktisadi faaliyet kollarına göre daha bir homojendir. Nitekim hizmet kesimindeki 7.071'lik düzey mesleklerde 4.426'ya inmiştir. Emekçiler marjinal sektörü oluşturan hizmet ve ticaret erbabına oranla daha bir yüksek eğitim düzeyine sahiptir.

d) 5'inci tablo ise toplumun ilerici sınıflarını eğitim yönünden daha bir açık ortaya koymaktadır. Geleneksel üretim ilişkilerinin egemen olduğu grupların eğitim düzeyi Türkiye ortalamasının altına inmiştir. Sadece bu tablo bile sanayileşme süreci içersinde eğitim düzeyinin nasıl arttığını göstermektedir.

3. Eğitimdeki Gelişme ve İşgücü

3.1. Eğitimdeki Gelişme

Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğundan farklı olarak Türkiye'de eğitimin genel gelişimi ekonomik büyümeden daha hızlı olmuştur. Eğitimde gelişmeyi «insan kaynağının gelişimi» biçiminde belirlemek konumuz açısından daha bir anlamlı olacaktır. Ülkenin «insan kaynağı gelişimi»ni sayısal olarak ölçebilmek için Harbison-Myers tarafından kullanılan bileşik indeks modelini kullandık. Bu bileşik indeks okullaşma oranlarına göre hesaplanmaktadır. Şöyle ki : Orta öğretimdeki okullaşma oranı ile yüksek öğrenimdeki okullaşma oranının 5 ile çarpılması sonucunda elde edilen değerin toplanması bileşik indeks değerini vermektedir. Yani matematik anlatımıyla :

Bileşik İndeks = (Orta öğretim okullaşma oranı) + (Yüksek öğrenim okullaşma oranı x 5)

Türkiye'nin koşulları içinde ilkokulun bile emek verimliliğini artırıcı yönde etkisi olduğu yadsınamaz. Bu nedenden ötürü Bileşik İndeks bağıntısını, daha gerçekci olabilmek amacıyla, aşağıdaki biçime dönüştürdük :

(Ortaokul Ok. Or.) x 3 + (Lise Ok. Or.) x 5 + (Meslek Lisesi Ok. Or.) x 6 + (Yüksek Öğ. Ok. Or.) x 10 = Bileşik İndeks

Her iki yönteme göre hesaplanmış bileşik indeks ve 1950 düzeyine göre düzenlenmiş indeks sayılar Tablo 6'da görülmektedir.

Birinci yöntem uluslararası bir karşılaştırma yapma olanağını vermektedir. Bu yöntemle hesaplanan bileşik indeksin uluslararası görünümü (1960 başlarında) şöyledir : (Harbison - Myers'in yapıtı sayfa 33. Tablo. I)

Etiyopya	0.75	Meksika	33.0
Afganistan	1.9	İspanya	39.6
Kenya	4.75	Venezuella	47.7
Sudan	7.55	Yunanistan	48.5
Guatemala	10.7	Macaristan	53.9
Libya	10.85	İtalya	56.8
Bolivya	14.8	İsveç	79.2
İran	17.3	Fransa	107.8
Brezilya	20.9	Japonya	111.4
Kolombiya	22.6	İngiltere	121.6
Pakistan	25.2	Y. Zelanda	147.3
Türkiye	27.2	A.B.D.	261.3

Tablo 6'da 1960'da Türkiye'nin B İndeksi 26.0 olarak gözükmektedir. Aradaki farkın, hesaplamada kullanılan verilerin değişik kaynaklı olmasından ileri geldiği söylenebilir.

TABLO 6. İNSAN GÜCÜ KAYNAĞININ GELİŞİMİ
(1950 - 1970)

	B. İndeks (1) Model	İndeks Sayı 1950 = 100	C. İndeks (2) Model	İndeks Sayı 1950 = 100
1950	10.5	100	46.2	100

1951	10.1	96	47.2	102
1952	10.6	101	51.3	111
1953	10.2	97	52.6	114
1954	11.6	110	60.6	131
1955	13.7	130	69.8	151
1956	15.0	143	80.2	174
1957	16.8	160	91.6	198
1958	18.7	178	103.1	223
1959	21.9	209	117.7	255
1960	26.0	248	135.5	293
1961	26.1	249	137.2	297
1962	27.7	264	143.8	311
1963	29.6	282	147.5	319
1964	31.2	297	148.4	321
1965	35.5	338	165.9	359
1966	38.5	367	186.0	403
1967	41.4	394	202.5	438
1968	41.9	399	214.6	464
1969	45.0	429	229.1	496
1970	50.2	478	256.7	556
Yıllık artış Hızı	% 8.2		% 12.2	

Bazı bilim ve politika adamlarımızca çok sevilen bir karşılaştırma tekniğini biz de kullanırsak, 1975'lerde insan kaynağı gelişimi açısından 1960'lar İtalya'sının düzeyine yetiştiğimizi söyleyebiliriz. Kuşkusuz bu anlamlı bir karşılaştırma sayılamaz Yalnız Bileşik İndeksin yirmi yıllık gelişimi bizi daha anlamlı bir sonuca götürmektedir. Söyle ki birinci hesaplama tekniğine göre İnsan Kaynağındaki yıllık gelişim hızı % 8,2 İkinci yola göre % 12,2'dir. Hangi tekniği kabul edersek edelim İnsan Kaynağının 1950 - 1970 yılları arasındaki gelişim hızı, Gayri Safi Milli Hasıla'nın aynı dönem içindeki büyüme hızından daha fazladır. Bu durum bazılarınca halkı mutsuz kılan, yılgınlaştıran gereksiz bir eğitimin verilmesi biçiminde nitelenmektedir. Yani anayasanın lüks sayılmasına benzer bir biçimde eğitim (hiç değilse bir bölümü) gereksiz bir nevi gösteriş tüketimi olarak kabul edilmektedir.

Kuşkusuz bu yargılara katılmak pek mümkün değildir. Ne var-ki yukarda insan kaynağının gelişimini ölçmek için uygulanan bileşik indeks yaklaşımı da tek başına nicel bir ölçü olmadan ötede bir anlama sahip değildir. İnsan kaynağının gelişmesinde eğitimin ni-

teliği ayrı bir öneme sahip olduğu gibi, uzmanlaşma dereceleri de göz önünde tutulmalıdır. Eğitimin kalitesi sayısal olarak kolayca saptanamaz. Uzmanlaşma düzeyi ise nicel ölçülerle ifade edilebilir.

3.2 Toplumda uzmanlaşma düzeyi :

Gelişmekte olan toplumlarda işgücünün eğitimi ve de ekonominin gelişimi açısından bazı uzmanlaşmış kişilere gereksinim çok yüksek düzeydedir. Özellikle teknik eleman, bilim adamı, doktor ve öğretmen açısından sözünü ettiğimiz gereksinim kendini daha bir etkin olarak hissettirmektedir. Türkiye'de teknik elemanlar ve bilim adamı, doktor, dişçi ile öğretmenler açısından toplumsal uzmanlaşma dereceleri Tablo 7, 8 ve 9'da sergilenmiştir.

Tablolardan izleneceği gibi uzmanlaşmış eleman sayılarındaki artış hızı (10.000 nüfusa göre) Teknik elemanlar + Bilim adamları grubunda % 5,4, Doktorlarda % 1,3 ve Öğretmenlerde de % 4,2'dir. Teknik elemanların artış hızının diğerlerine oranla daha yüksek oluşunun nedeni orta öğretim düzeyindeki teknisyenlerin de bu grupta mütalaa edilişidir. Öğretmenlerde de ilkokul öğretmeni kapsam içine alınmıştır. Yani bu iki grupta uzmanlaşmanın homojenliği doktor ve diş tabiblerine oranla daha azdır. Bütün bu heterojen yapıya rağmen örnek alınan üç uzmanlaşma dalındaki nicel gelişme ekonominin ortalama büyümesinin altındadır. Örneğin sabit fiyatlarla gayrisafi milli hasıla 1962 - 1970 yılları arasında 1962 = 100 olduğunda 1.63 kat büyüyerek 163'e erişmiştir. Aynı dönem içinde (Teknik eleman + Bilim adamlarında) gelişme 149, öğretmenlerde 142 ve Doktorlarda ise 1.17'dir.

TABLO VII. 10.000 KİŞİYE DÜŞEN TEKNİK ELEMAN VE BİRİM ADAMI SAYISI

	Bilim-Tek. Eleman	İndeks			
Yıllar	10.000 kişi	Sayı	1959	17.6	171
1950	10.3	100	1960	19.2	186
			1961	19.7	191
1951	10.6	103	1962	19.9	193
1952	10.9	106	1963	20.3	197
1953	11.3	110	1964	20.8	202
1954	11.8	115	1965	21.4	208
1955	12.2	118	1966	22.8	221
1956	13.4	130	1967	24.4	237
			1968	26.0	252

1957	14.6	142	1969	27.8	270
1958	16.1	156	1970	29.7	288

Yıllık Artış Hızı : % 5.4

TABLO VIII. 10.000 KİŞİYE DÜŞEN DOKTOR VE DİŞÇİ SAYISI

Yıllar	10 000 kişi Doktorlar	Sayı İndeks			
1950	3.7	100	1960	4.0	108
1951	3.9	105	1961	4.0	108
1952	4.0	108	1962	4.1	111
1953	4.2	114	1963	4.1	111
1954	4.3	116	1964	4.1	111
1955	4.5	122	1965	4.1	111
1956	4.4	119	1966	4.2	114
1957	4.3	116	1967	4.3	116
1958	4.2	114	1968	4.4	119
1959	4.1	111	1969	4.7	127
			1970	4.8	130

Yıllık Artış Hızı : % 1.3

TABLO IX. 10.000 KİŞİYE DÜŞEN ÖĞRETMEN SAYISI

Yıllar	Öğretmen 10 000 kişi	İndeks Sayı			
1950	22.4	100	1960	31.4	140
1951	22.1	99	1961	33.6	150
1952	22.2	99	1962	35.7	159
1953	22.1	99	1963	36.1	161
1954	22.8	102	1964	36.8	164
1955	23.4	104	1965	38.6	172
1956	24.4	109	1966	41.1	183
1957	25.5	114	1967	44.2	197
1958	26.6	119	1968	46.9	209
1959	28.2	126	1969	48.6	217
			1970	50.6	226

Yıllık Artış Hızı : % 4.2

Bu bulgu yukarda hızlı olduğunu belirlediğimiz insan kaynağındaki gelişmenin çarpık bir gelişme olduğunu vurgulamaktadır. İşa-

ret edilen çarpıklığı işgücünün kötü kullanımına ilişkin oranlarda tüm açıklığı ile görmekteyiz.

3.3. İnsan Kaynağının Kötü Kullanımı :

Kötü kullanımı bir kişinin yetiştiği, yetenek ve bilgisini geliştirdiği meslek ya da işin dışında kullanılması biçiminde tanımlayabiliriz. Doktorluk yapmayan doktor, mühendislik dışında kullanılan mühendis böyle bir kötü kullanıma örnektir. Kuşkusuz kötü kullanımı ölçmek kolay değildir. Bir beyin cerrahının basit ameliyatlarda kullanımı da kötü kullanımdır.

Ne var ki bu operatör doktor olarak istihdam edildiği için önemli boyutlara ulaşabilecek bir kötü kullanımı saptamak mümkün olamayacaktır. Türkiye'de bazı meslekler itibariyle hesaplanmış olan kullanım oranları Tablo 10'da görülmektedir. Bu oranlar 1970 nüfus sayımı verilerine göre hesaplanmıştır. Kullanım oranına,

$$\frac{\text{(Son Haftadaki Meslek)}}{\text{Esas Meslek}}$$

bağıntısından erişilmiştir. Bu oran Türkiye olarak hesaplandığı gibi, ileri sanayi yöreleri için de hesaplanmıştır. İstanbul - Sakarya - Bursa üçgeni, İzmir, Zonguldak ve Adana ileri sanayi yöresi kapsamı içinde sayılmışlardır. Tablo 10'a dayanarak kötü kullanım oranı :

(1 - kullanma oranı) işlemiyle hesaplanabilir.

Söz konusu tablo'nun yüzeyden incelenmesi halinde bile şu noktaları kolayca saptamamız mümkün olacaktır :

a. Fizikci, kimyager, mimar, mühendis, biyolog, agronom, tıpla ilgili meslekler, sistem analizci, iktisatcı vb. gibi ileri derecede uzmanlaşmış dallarda kötü kullanım en üst düzeydedir.

b. Belli bir kalifikasyona gerek duyulmayan büro memuru. seyyar satıcı, kapıcı, tarım işçisi, maden işçisi gibi dallarda ise kötü kullanım diye bir olguya rastlanmamaktadır.

c. İmalat sanayiinin çeşitli dallarında çalışan emekçiler açısından da bir kötü kullanımın varlığını pek ileri süremeyiz. % 5 - % 10 dolaylarındaki bir kötü kullanım oranı işgücünün yurt içindeki mo-

bilitesinin azlığına, emek piyasasının istenilen duyarlığa sahip olmamasına, bunların da ötesine önemli bir açık işsizliğin varlığına bağlanabilir.

d. Türkiye ölçeğinde sanayileşmiş saydığımız yörelerde kötü kullanım daha azdır. Bu durum kötü kullanımın bir sanayileşmeme sorunu olduğunu daha bir açık ortaya koymaktadır.

TABLO X. BAZI MESLEKLERDE KULLANIM ORANLARI

	Türkiye	İleri Sanayi Yöresi
Matematik, İst., Sistem Analizci vb.	0.458	0.448
Fizikçiler Kimyager vb.	0.582	0.694
Mimar, Mühendis vb.	0.645	0.856
Biyolog, Agronom vb.	0.606	0.714
Pilot, makina sb.	0.725	0.746
Tıp ile ilgili meslek	0.879	0.883
Ekonomistler	0.455	0.510
Muhasebeciler	0.809	0.856
Hukukla ilgili Mes.	0.879	0.930
Din Adamları	0.912	0.991
Müzik, Sahne San.	0.981	0.999
Sporcular	1.104	1.301
Yasama Ormanları, Kamu sektörü üst kd. Yön.	1.006	0.936
Müteşebbis ve Yöneticiler	0.958	0.984
Büro Memurları	0.901	0.902
Kamu İdare memurları	0.939	0.942
Steno, Daktilo vb.	0.950	0.952
Posta Dağıtıcıları	1.046	1.055
Ticaret erbabı	0.902	0.929
Ticaret Mem., Seyyar Sat.	0.963	0.968
Aşçı, Garson ve barmen vb.	0.938	0.931
Kapıcı vb.	1.133	1.041
Güvenlik ve koruyucu pers.	1.231	1.233
Tarım işletmecileri	0.951	0.917
Tarım işçileri	1.423	1.117
Madenci, sondajcı	1.206	1.208
Ağaç mamülleri işçisi	1.002	1.007
Dokuma işçileri	0.988	0.971

Gıda ve İçki işçileri	1.008	1.016
Tütün işçileri	0.995	0.982
Terzi, konfeksiyon, döşemeci işçileri vb.	0.819	0.943
Ayakkabı, deri işçileri	0.909	0.923
Marangoz vb. işçileri	0.899	0.921
Metal işçileri	0.914	0.930
Makina montajı, motor usta.	0.908	0.946
Elektrik, Elektronik işçi	0.883	0.899
Tesisat işçileri	0.863	0.903
Diğerleri	0.180	0.190

VARGI :

Şurası açıkca bilinmektedir ki sanayileşme bir yerde istenilen ustalıkta ve tecrübede işgücünün varlığına bağlıdır. «İnsan kendi maddi ürününün temelidir.» Eğitimin işgücü verimliliği üzerindeki etkisi artık yadsınmamaktadır. Sovyetler Birliği'nde yapılan bir araştırma göstermiştir ki, bir yıllık eğitim sonunda sadece okuma - yazma öğrenen işçilerin verimliliği % 30 artmıştır, oysa aynı dönem içinde okur yazar olmayan işçilerdeki verimlilik artışı % 12 - 16 arasındadır. Bu örnek tüketici eğitim suçlamasının bir yerde gereksizliğini de göstermektedir. Ne var ki sunduğumuz sınırlı incelemede insan kaynağı gelişiminin çarpıklığı tüm açıklığıyla ortaya çıkmıştır. Bugün söz konusu çarpıklığın tek nedeni olarak eğitimi göstermek yanlış olacaktır. Kötü kullanım oranları uzmanlaşmış mesleklerde (ki bu meslekler bir yerde sanayileşmenin anahtar meslekleridir) bir çarpık istihdamı vurgulamaktadır. Sorunun temelinde yanlış sanayileşme diyebileceğimiz yapısal bir olgu yatmaktadır. Bugün Türkiye. sanayisindeki tekelci yapının etkisiyle, etkin bir kaynak kullanımını gerçekleştirmemektedir.

Etkin olarak kullanılamayan kaynakların arasında «İnsan Kaynağı» da vardır. Bu kötü kullanımın suçunu eğitimde aramak üzerine gidilmesi gereken sorunu bilerek çarpıtmaktadır.

Bugün ülkemizde bir eğitim israfından söz edilebiliyorsa temel neden kötü kaynak kullanımıdır. Ekonominin bir yerde çok uluslu tekellere kadar uzanan bağımlılığı sürdüğü müddetçe bu kötü kullanımın önünü almak sözkonusu değildir.

Sonuçta bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Eğitimin tüketici ya da üretici niteliği kaynak kullanımına bağlıdır. Bu nedenden ötürü işgücünün eğitimine ilişkin sorunları ekonominin bütününü belirleyen ögelerden ayrı düşünmemek gerekir.

Konuşan İnsan

B. AÇIKALIN

İnsanlık, ilk insan topluluğundan günümüzece, bilinen beş temel toplum biçimi aşamasından geçmiştir. İlkel insan toplulukları zamanında, insanlar, hayatlarının sürdürebilmek için gerekli besin vb. gereksinimlerini doğadan, hiç bir **üretim** çabasına girişmeden elde edebilmişlerdir. Ancak, belli bir noktadan sonra, daha iyisinden ve çokca elde edebilme gereksinimi, birbirine yardım etmeyi; ortaklaşa çalışmayı zorunlu kılmıştır. Ortaklaşa çalışma, birlikte yapılacak iş demek olduğundan, ön koşul olarak, o işi birlikte yapacak kişilerin anlaşmalarını gerektiriyordu. Bu geıeklilik konuşmayı yaratmıştır.

Çalışmanın yetkinleşmesi, doğaya başat olma durumunu sağlayarak üretime yol açmıştır. Üretimin yetkinleşmesi iş bölümünü. iş bölümünün yetkinleşmesi giderek İlkel Toplumun yerini Köleci Toplumun almasını sağlamıştır. Artık sınıflı toplum doğmuştur. Toplumsal evrim süreci içerisinde siyasal devrimler yoluyla Feodal ve Kapitalist Toplumdan sonra, insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırıldığı Sosyalist Toplum kurulmuştur. İnsanlığın, üretim biçimini yetkinleştirerek, Kapitalist Toplumdan sonraki aşamaları içerisinde nereye dek varacağını, İşçi Sınıfı Biliminin bü-

yük ustaları, bütün açıklığıyla ortaya koymuşlardır. Şimdiden daha nereye dek gideceğini söylemek olanaksızdır. Zaten, bu yazıda, toplumsal gelişimi, üretim biçimlerinin gelişmesini incelemek durumunda değilim.

İnsanoğlu, dolayısıyla insan toplulukları geniş, kılan, boy, aşiret, halk, ulus aşaması içerisinde, insan oluşundan bağımsız olmaksızın, üyesi olduğu toplumun diliyle konuşmuş, duygu, düşünce ve isteklerini dile getirmiştir. İnsanın dili, toplumsal evrimi için zorunlu bir öğe olması yanısıra, bir mücadele aracıdır da. Özellikle siyasal devrimler öncesinde, devrimci ideolojinin kitlelere yayılıp maddi bir güç durumuna gelmesi sürecinde dile önemli görevler yüklenir. Dili ise düşünceden ayırmak yanlıştır..

A) ARAÇ-EYLEM : İnsan, biyolojik bakımdan, hayvanlar alemini düzenleyen, yöneten doğal ve nesnel yasalara uygun olarak oluşmuştur.

İnsanın, yeryüzünde ortaya çıkışı, günümüzden 1 milyon 500 bin yıl öncesine; dünyanın, oluşum sürecinde, «Üçüncü Zaman» diye adlandırılan dönemine kadar varır. Değişik bir deyişle, insan, günümüzden 1 milyon 500 bin yıl önce araç kullanmaya başlamıştır.

İnsanı, hayvanlar aleminden ayıran, araç yapabilmesi olmuştur. Yaptığı araçları kullanarak, yöneldiği ortaklaşa çalışma eylemi ise, toplumsal evrim (gelişim) sürecine girmesini sağlamıştır. Araçları yetkinleştirme çabası biyolojik evrimini etkilemiş; biyolojik evriminin ilerlemesi ise daha yetkin araçlar üretime geçmesine yol açmıştır.

B) DÜŞÜNCE - DİL : «İnsan, hayvanların en güçlüsü değildir, ama en «hünerlisidir». (1). İçinde yaşadığı koşullardan bağımsız olmaksızın, bu hünerliliğinin de yardımıyla, bol proteinli ve fosforlu besinlerle, uzun bir dönem boyunca beslenmesi sonucu, beyni gelişmiştir. Düşünce olayının gerçekleştiği maddi varlık olan beynin gelişimi, kemik yapılarının yetkinleşmesini ve çalışma eyleminin içgüdüsellikten kurtulmasını da sağlamıştır. «Çalışırken ve çalışmanın içerdiği doğanın etkin bir biçimde değiştirilişi sırasında, tüm organizma ve düşünme yeteneği, düzenli olarak gelişiyordu.» (2)

İnsanın beyni ve bilinci, zamanla, olayları soyutlama düzeyine ulaşmıştır. Giderek, bu bir yeti durumuna gelmiştir. Bu, insanın konuşma eylemiyle içiçe bir gelişmedir. Konuşma ve düşünme ol-

gusunun maddi temeli ise çalışma eylemidir. Soyutlama yetisi, insanın varolduğu çevresini, doğada ve toplumda ortaya çıkan olayları gözlemleyip yaşantısıyla bütünleştirerek özümleme; ilkeler çıkarma olanağını sağlar. İlkeleri, daha ileri bir noktaya varmak için, kendi koşullarında, yeniden paratiğe uygular, Böylece, «... en basitten en karmaşığa doğru yükselen soyut düşüncenin ilerleyişi gerçek tarihi sürece uygun» düşer. (3)

«İnsan kurumlarının ilki olan dili, tek heceli haykırışı, bir büyük korkunun, bir istek ya da bir hareketin bu sesli görüntüsü..» (4) çalışma ve düşünme eyleminin potasında biçimlenerek konuşma (bildirişme) aracı düzeyine ulaşmıştır. İnsan topluluklarının yaşantısı zenginleştikçe dili de zenginleşmiştir. «İnsanlık tarihinde konuşma dili insanların hayvanlar dünyasından ayrılmasına, toplum olarak toplanmasına, düşünme olanaklarını geliştirmesine, toplumsal üretimlerini örgütlendirmeye, başarı ile doğa güçlerine karşı mücadele etmelerine ve şimdiki günde bildiğimiz gelişmeye erişmelerine yardım eden güçlerin bir tanesi olmuştur.» (5) İnsan topluluklarının, çok kapalı küçük topluluklar olarak toplanabilmeleri ve dağınık olmaları sonucu, balşangıçta, her bölgedeki toplulukların dili, temelinde, diğer bölge topluluklarının dilinden bağımsız bir gelişme izlemiştir. Bu nedenle, yeryüzünde, bir tek değil de bir çok dil ortaya çıkmıştır.

a — Dilin Belirgin Çizgileri

Bir dilin doğup gelişmesi, o dili konuşan toplumun doğup gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Toplum çözülüp dağılınca dili de çözülüp dağılır. Bu nedenle, bir toplumun dilinin gelişimini doğru değerlendirebilmek, o toplumun gelişim ve değişim tarihini bilimsel olarak incelemekle olanaklıdır.

Dil, bir toplumun üyelerinin aralarındaki toplumsal bağlardan ilki ve en önemlisidir. Başlangıçta, topluluklar içerisinde insanlar anlaşabilmek, isteğini karşısındakine anlatabilmek, duygu ve düşünüşlerini dile getirebilmek gereksemesiyle ad ve kavram oluşturmaya yönelmiştir. Bu ise soyutlamayı gerektiren bir olgudur. Bu olgunun sürekli ileriye doğru gelişimi, o topluluğun toplum olma sürecinin, aynı zamanda konuştuğu dilinin sistemleşme (sözcük hazinesinin temelini ve gramerinin temelini oluşturma) sürecinin zorunlu, bir parçasıdır. «Modern dilin unsurlarının kölelik döneminden önce, en eski çağlarda yaratılmış olmaları mümkündür. Bu, pek karmaşık olmayan, çok fakir bir sözcük hazinesi bulunan ama

buna karşın, ilkel olmakla birlikte, gene de bir gramer sistemi olan, kendine özgü bir gramer sistemine sahip bir dildi.» (6)

Dil, bir topluluğun, bir boyun, bir halkın, bir ulusun üretim etkinliklerinin örgütlendirilmesinde zorunlu ögelerden en önemlisidir. Örgütlenmeden, üretim etkinliklerinin yetkinleşmesi, ilerlemesi olanaksızdır. Bunun içindir ki «... dil, haberleşme aracı olmakla birlikte, aynı zamanda, toplumun bir mücadele ve gelişme aracıdır.» (7)

Bir dilin temelinde, o dilin sözcük hazinesinin temelini oluşturan kökler vardır. Bir dilin sözcük hazinesi ise, o dilin temel gereçleridir. Bu temel gereçler, dilin kendisi değildir, ama bir dil onsuz olamaz. Bu temel gereçler, o dilin grameri kullanımına verildiğinde, o dilin gramer kurallarında canlanır, biçimlenir, anlam kazanır. «Gramer (morfoloji ve sentaks) bir tümceciğin gövdesinde sözcüklerin değişiminin ve bileşimlerinin kurallarının toplamıdır.» Bir dilin, dil olarak varlığını sürdürebilmesi, gramerini oluşturacak düzeye ulaşmasına bağlıdır. Gramerini oluşturacak düzeye ulaşmış diller, zoraki bir özümlemeye karşı dirençlidirler. Bir dilin kalımlılığı, onun gramer sisteminin ve sözcük hazinesinin temel özünün kalımlılığı ile ölçülür..

Dil, bir toplumun üretim ve entellektüel etkinliklerine doğrudan bağlıdır. Bu nedenle, sözcük hazinesi, toplumun gelişim ve değişimine koşut olarak değişikliklere uğrar. Toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek boyutlar kazanır. Grameri de gelişerek değişikliklere uğrar. Gramerindeki değişiklikler sözcük hazinesindekilerine göre çok yavaş olur. Bir dilin grameri bir çok dönem boyunca bir toplama hizmet edebilir. Türkiye Türkçesinin gelişimini incelediğimiz zaman bu durumu açıkça görmekteyiz. XIII. yy'daki sözcük hazinesi ile günümüzdeki sözcük hazinesi arasında büyük değişiklikler vardır. Gramerinde de değişiklikler olmuştur. Bu toplumun geçirdiği toplumsal evrim ve devrimler sonucu, içinde yaşadığı somut koşullara bağlı bir durumdur. Ancak, sözcük hazinesi ve gramer temelinde aynı kalmıştık Yoksa biz;

Gitti beyler mürveti,
Binmişler birer atı
Yediği yoksul eti
İçtiği kan olusar.»

diyen Yunus'u bugün anlayabilirmiydik!

Bir toplumun dili gelişerek değişikliklere uğrar. Ama, bu demek değildir ki bir toplumun belli bir dönemdeki dili, dönem değişince (üretim ilişkileri açısından), yıkılarak yerine yeni bir dil doğar! Sözgelimi, 1789'a değin Feodal Fransız toplumuna hizmet etmiş olan Fransızca, 1789'da yapılan Burjuva devriminden sonra da Kapitalist Fransız toplumuna hizmet etmiştir. Etmektedir. Kaçınılmaz olarak, Sosyalist Fransız toplumuna da aynı dil hizmet edecektir.

Halkların dağılıp kaynaşma dönemlerinde, dağılıp kaynaşan halkların dillerinde değişmeler olmuştur. Kaynaşan iki ya da daha çok halktan, daha ileri düzeyde olanı öteki halkı ya da halklarr, dillerini özümleyerek, bağrında eritmiştir. Böylece, güçlü olan halkın dili de belli bir ölçüde güçlenmiştir. Toplumların tarihi gelişim süreçleri içerisinde, ulusların ortaya çıkmasıyla ulusal diller doğmuştur. Ulusal diller gramer ve sözcük hazinesi olarak, o ulusun bildirişimine hizmet edebilecek düzeye ulaşmıştır. »Bütün dünyada, kapitalizmin feodal düzene karşı nihai zaferinin sağlandığı dönem, milli hareketleri de birlikte getirmiştir. Meta üretiminin tam bir zafer kazanabilmesi için burjuvazi iç pazarı ele geçirmek zorundadır. Bundan başka, siyasî düzeyde birleşmiş, halkı tek bir dil konuşan topraklara ihtiyaç vardır; bu toprak üzerinde o dilin gelişip edebiyatta yer etmesini önleyen bütün engeller ortadan kaldırılmış olmalıdır. Dil, insanlar arasında en önemli ilişki aracıdır. Dil birliği ve dilin hiç bir engelle karşılaşmadan gelişmesi, çağdaş kapitalizmin gerektirdiği çapta gerçekten serbest ve yaygın ticaret için; halkın ayrı sınıflarda serbestçe ve yaygın olarak gruplaşması için; ve nihayet pazarla büyük yada küçük her bir mülk sahibi arasında ve satıcıyla alıcı arasında sıkı bir bağın kurulabilmesi için en önemli şartlardır» (8)

b — Dil ve Kültür

Sınıflı toplumların tümünde, sınıfsal mücadelelerde, bir toplumun dili, ezen sömüren bir avuç azınlığa olduğu kadar, ezilen, sömürülen kitlelere de hizmet etmek durumundadır. Elbette, egemen güçler, emeğini sömürdüğü kitlelerin uyanışını engellemek, geciktirmek için, bütün araçlardan olduğu gibi, dilin olanaklarından da yararlanmışlardır; yararlanmaktadırlar: Zaten, hangi dilde söylenmiş olursa olsun, uyutmak için söylenen sözler birbirine çok benzemektedirler.

Ezilenler, ezenlere karşı verdikleri mücadelede dilden yararlanmak durumundadırlar. Bu nedenle, egemen güçler kadar, ezilen-

lerin kurtuluşu uğruna mücadele edenler de dile ilgi duymak zorundadırlar. Ancak dile ilgi duyarken, dil ile kültürü biribirine karıştırmamak gerekir. Türkiye ölçülerine göre, çok satan bir gazetenin, kendine ayrılmış köşesinde, hergün emperyalistlere ve işbirlikçilerine (yeri geldikçe Hitler ve Hitler taslaklarının bilmem nerelerini de yalamaktan haz duyarak) övgüler düzen kabağın birisi, Türkçeyi kullanarak yaparken bu kalemşor uşaklığını; namuslu, demokrat devrimci bir yazar da emperyalist sömürüye, emperyalist kültüre karşı mücadelesini yine Türkçe ile yürütür. Aynı dil kullanıldığı halde, birbirleriyle kıyasıya mücadele eden iki kültür, iki düşüncedir: Emperyalist kültüre karşı anti-emperyalist kültür. Anti-emperyalist mücadelede yerini alan bir yazarın, yazdıklarını, seslendiği kitlenin aynalayabilmesine özen göstermesi gerekir. Bunun için, yazı dilini, halkımızın konuşma dili ile emiştirmek zorundayız. Kullanılan bir sözcüğün, eski ya da yeni, yapma ya da uydurma olması birinci derecede önemli değildir. Bunların tartışmasına sapmak, batağa saplanmak olur. Önemli olan, o sözcüklerle anlatmak istediğimizin, seslendiğimiz kitlece anlaşılıp anlaşılmadığıdır. Sözgelimi:

«Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür,
Ve bir orman gibi kardeşçesine.
Bu hasret bizim.»
(N. Hikmet),

dizelerindeki «hür», «hasret» sözcükleri yerine, «özgür», «özlem» sözcüklerini koymak, anlatmak istediğinde bir değişiklik doğurmayacaktı. Bu dizelerin, bir mücadeleye çağrı bayrağı olarak, dünyadaki bütün ezilen, sömürülen insanların en son toplumunun kurtuluşuna değin dalgalanmasını sağlayacak olan, «özgür» sözcüğünün yerine «hür» sözcüğünün kullanılmış olup olmadığı değildir. İçerdiği anlamdır. Yansıttığı özlemdir.

Ulusal bir dilin, ulusal kültürün açılıp gelişmesinde, yetkin bir araç olarak ivleşini yerine getirebilmesi, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin başarıya ulaştırılmasından sonra olanaklı olabilir. Emperyalist sömürü boyunduruğunu kırıp emperyalist ve işbirlikçilerini dize getirmeden; demokratik bir ortamda boyverecek olan kurumlarla, bilimsel yöntemlerle, emperyalist - uyuşturucu kültürün etkisinden kurtulma sürecine girilmeden, ulusal dillerin yetkinleşmesi, ulusal kültürün açılıp gelişerek, gerçek anlamda evrensel özüne kavuşması olanaksızdır. Aslında, hayat bir bütündür. Dil de hayatın ayrılmaz, onsuz edilemez bir parçasıl Bu nedenle, yalnız başına dili ele alıp ön plana çıkarmak yanlış bir tutumdur. Emper-

yalist kültüre (ve dilimizdeki yabancı sözcüklere) karşı verdiğimiz mücadeleyi, ilâç sömürüsüne, emeğin sömürülmesine, ürünlerin sömürüsüne, madenlerin sömürülmesine karşı verdiğimiz, işkenceye, zulme karşı verdiğimiz mücadeleyle birleştirip yerine ve zamanına göre hangi ögeyi ön plana çıkaracağımızı iyi saptayamazsak «papaz çömezleri»nden, «talmutçular»dan bir farkımız kalır mı?

---

1 — Andre Ribard, İnsanlığın Tarihi, May Yayınları, Çevirenler: Erdoğan Başar - Şiar Yalçın, 1974, I.C., Sf : 5,

2 — Zubritski - Mitropolski - Kerov, İlkel Komünal Toplum - Köleci Toplum - Feodal Toplum, Sol Yayınları, Çev : Sevim Belli, Kasım 1974, Sf : 18,

3 — Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı, Öncü Kitabevi, Çev : Orhan Suda, Mart 1970, Sf : 214,

4 — A. Ribard, a.g.e., Sf : 6,

5 — J. Stalin, Son Yazılar 1950 - 1953, Sol Yayınları, Çev : M. Gaziturhan, Mayıs 1976, Sf : 47,

6 — 7 — J. Stalin, a.g.e., Sf : 28, 25,

8 — VI. Lenin Doğuda Ulusal Kurtuluş Hareketleri, ANT Yayınları, Sf : 101,

Bahrengi ve Çocuk

YILMAZ ELMAS

Samed BAHRENGİ, ülkemizde yeni tanınmaya başlamış çağımızın en değerli çocuk yazarlarından biridir. Birkaç yıl öncesine değin Bahrengi'den çeviri yapılmamış, bundan dolayı halkımız ve çocuklarımız onun varlığından, devrimci mücadeleye olan katkısından, çocuk eserlerinde sınıf bilincinin ustaca işlenebileceğinden habersizdi.

İranlı yazarlardan olan Samed BAHRENGİ, 1939 yılında Tebriz kentinde doğdu. Uzun yıllar İran Azarbeycan'ında, köylerde öğretmenlik yaptı. Öğretmenlik yaptığı yıllarda halkını ve çocuklarını bir devrimci titizliğiyle inceliyerek tanımaya ve öğrenmeye çalışmıştır. Halk edebiyatıyla da yakından ilgilenip derlemeler yapan Bahrengi, masalları devrimci açıdan ele alarak yeniden yazmıştır. Onun en belirgin özelliği, bütün eserlerinde, sınıfsal çelişkileri, devrimci açıdan gözleyip sürekli mücadeleyi vurgulamasıydı.

İran halkına açlık ve sefaletten, zulüm ve işkenceden başka birşey getirmeyen Şah faşizmi, diğer devrimcilerin eylemlerinden ürktüğü gibi masallarını kendi geleceği için tehlikeli gördüğünden 1968'de BAHRENGİ'yi katletti. Ölüsü Aras ırmağında bulundu.

BAHRENGİ'nin çocuklar için yazdığı masalların devrimci niteliği ve onun çocuklara karşı duyduğu ilgi, eserlerindeki başarıyı daha da arttırmaktadır. Usta bir devrimci, usta bir anlatımcı, usta bir çocuk yazarı olan Bahrengi'yi İran faşistleri öldürtmüş fakat yazdığı masalları halkının ve çocuklarının kafasından silememiştir.

Bizde Bahrengi,nin, Küçük Kara Balık - Püsküllü Deve - Bir Şeftali Bin Şeftali - Kargalar - Kel Güvercinci masalları yayınlanmıştır. Yayınlanmamış kitapları da bulunmaktadır.

Yayınlanan kitaplarını sırayla ele alacak olursak, Bahrengi'nin kişiliğini, çocuklara masallarla devrimci bilinci vermedeki ustalığını daha iyi görmüş oluruz.

KÜÇÜK KARA BALIK :

Bahrengi, Küçük Kara Balık'la çocukların zengin düşsel ve düşünsel dünyalarına girebilmiş, onların zevkle okuyabileceği bir eser meydana getirmiştir. Çocuklara öğrenmekten korkmamalarını, kendilerini bir kalıp içinde tutmak isteyenlere karşı boyun eğmemeleri gerektiğini kavratmaktadır. En kötü koşullarda bile karamsarlığa düşmemeyi ve mücadeleyi gündeme getirmektedir.

Küçük Kara Balık, binlerce ölen yavrular arasından sağ kalan bir yavrudur. Gün geçtikçe büyümeye, yöresini tanıyıp öğrenmeye ve düşünmeye başlar. Bir gün annesine derenin bittiği yeri merak etmeye başladığını bildirir. Annesine «Kesin kararımı verdim, derenin nerede bittiğini öğreneceğim. Orada neler var başka yerlerde neler var, görmek bilmek istiyorum.» der. Anne balık Küçük Kara Balık'ı bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır. Başaramayınca «Boyundan büyük sözler etme» diye çıkışır. «Evren, evren diye tutturmuşsun o da ne demek» der.

Tartışmaya katılan komşu balıklarla anne balık, Küçük Kara Balığı Sümüklü Böceğin yoldan çıkardığını söylerler. Hepsinin olumsuzluklarına karşı çıkan Küçük Kara Balığı cezalandırmaya gelince yavrusunu korur. Hiç kimse onu yolundan, öğrenme tutkusundan alıkoyamaz. Yolculuğunun ilk durağında, gölde kurbağa yavrularıyla karşılaşır. Yaşanacak başka yerlerin, dünyaların olduğunu

söyler. Anne Kurbağa «Haydi git buradan yavrularımın huzurunu bozma» diye çıkışır.

Sonra Yengeçle karşılaşır. Ona «Dünyayı dolaşmak kararındayım. Yolculuğum sizin miğdenizde son bulsun istemiyorum.» der. Yengeçin çağrılarına karşılık. Yüzsüzlüğünü sürdüren Yengeçe «Pis iki yüzlü sömürücü yaratık.» diye hiddetle söylenir, Küçük Kara Balık. Kertenkele ona can yoldaşı olur. Yol boyunca nasıl davranması gerektiğini anlatır. Pelikan kuşları, Testere Balıkları ve Karabataklardan nasıl sakınacağı konusunda bilgiler alır. Kertenkele Küçük Kara Balığa kendini koruması ve tehlikelerden kurtulması için gerekli bilgilerle birlikte bir de «kama» küçük bir kılıç verir. Yoluna devam ederken kendi kendine «Annemin yanından ayrıldığımdan bu yana ne kadar çok şey öğrendim.» der.

Irmakta balık sürüsüyle karşılaşır. Onlara Pelikan tehlikesine rağmen yoluna devam edeceğini söyler. Bu sözler çabucak bütün balıklar tarafından duyulur. Yavru balıklar annelerinden çekindiklerinden ve Pelikan'dan korktuklarından kendisiyle yolculuğa katılamazlar. Sabaha karşı birkaç yavru balık yolculuğa katılırlar. Bir süre yolculuktan sonra bir anda hepsi Pelikan'ın torbasında bulurlar kendilerini. Ağlaşıp Küçük Kara Balığı suçlamaya başlarlar. Onları teskin etmeye çalışır. Kurtuluş yollarının olabileceğini söylerse de inanmazlar onun sözlerine. Pelikan'a kendilerini bağışlamaları için yalvarırlar. «Bu Küçük Kara Balık bizi yoldan çıkardı.» derler. «Dönekler» diye bağırır onlara Küçük Kara Balık «Bu çok bilmiş kurnaz kuşu iyi yürekli sanıp ne diye ondan yardım dileniyorsunuz» diyerek sözlerini bitirir. Pelikan Küçük Kara Balığı öldürme koşuluyla kendilerini bağışlıyacağını söyler. Küçük Kara Balık «Ona inanmayın sakın. Bu kalleş kuş bizi birbirimize düşürmek istiyor.» diye uyarır, yavru balıkları. Uyarıya aldırış etmezler yalnız, kaması olduğu için üzerine saldırıp öldüremezler. Küçük Kara Balık, Pelikan'ın kalleşliğini onlara göstermek için kendisini öldürdüklerini söylemelerini ister. Pelikan'a öldürdüklerini söylerler. Pelikan mükâfat olarak hepsini canlı canlı midesine indirir. Küçük Kara Balık, kamasıyla torbayı delerek kaçar ve kurtulur. Testere balığından da kurtarır kendini. Sonunda ırmağın bittiği yere gelir. Buradaki balıklar, Karabataktan sakınmasını söylerler ona.

Kendi kendine ölüm üzerine konuşur. «Önemli olan yaşantımla da ölümümle de başkaları üzerinde etkili olabilmektir.» der.

Karabatak yakalar onu. Kurtuluş yolları arar, kurutulur. Yeniden yakalanır. Küçük Kara Balık kendisi gibi tutsak olan diğer küçük balığı kurtarır ve sonunda Karabatak'ı öldürür. Küçük Kara Balığın sonunu nine balık başka bir akşam anlatacağını söyleyerek öyküyü bitirir.

BİR ŞEFTALİ BİN ŞEFTALİ

Şeftalinin öyküsü özünde İran köylüsünün sömürülüşünün öyküsüdür. Sınıfsal çelişkileri çocukların diliyle anlatmaktadır.

Bahringi öyküsüne : «Yoksul kıraç bir köyün eteğinde türlü türlü meyva ağaçlarıyla dolu sulak bir bağ uianıyordu.» diye başlar. Ve «Birkaç yıl önce köyün ağası topraklarını parçalayıp köylülere satmış, bu verimli bağı kendine ayırmıştı. Çünkü bu vadi arasında işe yarayabilecek tek toprak parçası da bu bağdı. Köylülere satılan topraklar sudan, ağaçtan yoksundu, kıraç yerlerdi. Köylülere satılan topraklar sudan, ağaçtan yoksundu, kıraç yerlerdi. Buralarda olsa olsa buğday, ya da arpa yetiştirilebilirdi. «diye anlatımını sürdürür.

Ağanın bağında yanyana iki şeftali ağacı büyür, gelişir. Biri her yıl iri şeftaliler yapar, diğeri ise hiç yapmaz. Aynı özellikleri gösteren fakat meyva vermeyen ağacın öyküsüne geçer Bahrengi.

Pazarda satılmak üzere bir sepete dizilen 150 tane şeftaliden bir tanesini öyküsünü anlatmaya girişir. «Sepete dizildiğimiz gibi ağanın evine varsaydık, ben ister istemez ağanın kızına nasip olacaktım.Ağanın kızıda yanağımran bir parça koparıp bir yana atacaktı. Ağanın evi Ali'yle Mehmet'in evleri gibı değildi ki. Bir şeftalinin, bir eriğin bile giremiyeceği bir ev varsa o da Ali'yle Mehmet'in evleriydi. Bahçıvanın dediğine bakılırsa ağa kızına Avrupadan meyve getirtirmiş. Uçakla muz, portakal, üzüm, çiçek bile ısmarlarmış. Bu işlere kum gibi para harcarmış. Artık siz düşünün ağanın kızının giysilerine okuluna, yemesine, içmesine, doktoruna, bakıcısına, hizmetçisine, oyuncaklarına ve yolculuklarına ne kadar para harcadığını, siz deyin her ay onbin lira, yine de az olur.» şeftalinin söyleşisiyle çelişkileri dile getirdikten sonra yine şeftaliyi konuşturur Başından geçenleri anlatmaya koyulur şeftali. Bahçıvanın fare yuvasına basarak sendelediğini bu arada yere düştüğünü, sonra da Ali'yle Mehmet'in eline nasıl geçtiğini belirtir. Bu olayı şöyle anlatır. «İki kişi bağ duvarından atlayarak, koşa koşa

sul yatmadığını göstermek istediniz bana.» diyen çocuğun kendi yaşantısının, yoksulluğunun bilincinde olduğu görülür.

Çocuk bu sofrada ne kadar yerse yesin bir türlü doymak bilmez. Çünkü aç yatıp uyumuştur. Uyandığında çöpçünün süpürgesi ve tozlarıyla karşılaşır. Bir süre gördüğü düşün etkisinden kurtulamaz. Babası çocuğunu çorba içmeye götürür, o gece babasının da aç yattığını anlar, çorba içmeye gittiklerinden.

Bahrengi, zengin çocuklarıyla yoksul çocukların birbirlerine bakış açılarını yine çocuğun anlatımıyla sunar.

«Bir mağazanın önünde elleri çantalı üç çocuk vitrine bakıyordu. Onların arkasında durdum. Taranmış saçlarından güzel kokular yayılıyordu. Elimde olmadan birisinin ensesini kokladım. Çocuklar arkalarına döndüler. Beni baştan aşağı süzdüler. Yüzlerini buruşturup iğrenerek uzaklaştılar. Giderlerken birinin amma pis kokuyor dediğini duydum... Vitrinde görüntüme baktım. Saçlarım öyle uzamıştı ki kulaklarım görünmez olmuştu. Gömleğimin kirden rengi seçilmiyor. Ayaklarım çıplak, kirli. Tabanlarım çıplak. İçimden o üç çocuğun kafalarını patlatmak geliyor. Benim yaşantımın böyle sürüp gitmesi onların suçumuydu?» diye düşünen ve olayı açık biçimde sergileyen çocuk, yaşantısının ve yaşanan olayın gereği zengin çocuklarına hiddetlenir, kin duyar. Fakat kendi yaşantısının böyle sürüp gitmesi onların suçumuydu?» diye düşünen ve olayı açık biçimde sergileyen çocuk, yaşantısının ve yaşanan olayın gereği zengin çocuklarına hiddetlenir, kin duyar. Fakat kendi yaşantısının böyle sürüp gitmesinin suçlusu çocuklar mı yoksa başkası mı diye soru belirir kafasında.

Mağazadan çıkan, mal sahibi çocuğun dilenci sanarak kovmak ister.

«Bas git dedim amma da yüzsüzsün be.» diye barırır. Çocuk.

«Dilenci değilim» diye karşılık verir. Bunun üzerine dükkan sahibi alay eder. Çocuk oradan uzaklaşır. Gözüne ilişen bir çakıl taşını alır, vitrine fırlatır.

«Camın şangırtısıyla yüreğimden bir ağırlık kalktı.» der çocuk. Bu onun bozuk düzene eylemli tepkisidir.

Çocuk arkadaşlarıyla buluşur. Püsküllü Devenin değerini arkadaşlarıyla tartışır. Öğrenmeye kalkışırlar fiyatını. Mal sahibi satılık değil diyerek kovalar onları. Çocuk babasının yanına gider. Ba-

basıyla konuşurken ağlar ve anasını özlediğini söyler. Babası arabayı satarak kasabaya gitme kararını verir.

Son bir kez deveyi görmeye gider çocuk. Oyuncakçı dükkanına bir zengin, çocuğuyla birlikte deveyi almaya gelirler, çocuk engel olmaya kalkar. Hizmetçiler arabaya koyarlar deveyi. Bu arada çocuk yere kapaklanır, burnundan kanlar boşantr. çocuk.

«O anda bütün gönlümle vitrinde duran mitralyöze sahip olmayı istedim.» diyerek düşünce yapısındaki gelişmeyi belirler kendinde.

KEL GÜVERCİNCİ

Kel Güvercinci'ye masal anlatımıyla girer Bahrengi.

«Bir zamanlar, yaşlı anacığıyla yaşayan bir Kel varmış. Kulübeye benzeyen küçük bir evde yaşarlarmış.» diyerek anlatıma başlar.

Bir keçisi, bir dut ağacı ve güvercinleri olan Kel Güvercinci ıslık çalmada hünerlidir. Bizim keloğlan masallarını çok yönüyle andıran bu masalda Kel'in ve anasının yaşantısını gerçekçi bir açıdan verir yazar.

«Kel her sabah çöle çıkar, diken toplar, yulaf toplar, omuzuna atıp eve taşırmış. Bunların bir kısmını keçisine verir, geri kalanını dama yığarmış. Keçisinin kışlık yiyeceği olurmuş bunlar da. Artanını da satarmış. Kel öğleden sonraları güvercin uçururmuş. İyi bir kuşçuymuş.

Yaşlı anacığı, kirmeninin başında sabahtan akşama yün eğirirmiş. Ana oğul böylece geçinip giderlermiş.» der, Bahrengi.

Kel'in kulübesiyle Padişahın sarayı karşıkarşıyadır. Padişahın kızıyla Kel birbirlerini severler. Kız hastalanır yatağa düşer. Bahrengi, masal anlatımına burada karşı çıkar.

«Bütün masalcılar masalın burasında şöyle der : — Padişahın kızı yüreğini kemiren gizli derdini kimselere açamamış. Ama ben diyorum ki.

Padişahın kızı gizli derdini padişah babasına açmış bir gün.»
Padişah buna çok kızmış.

«Sevdalanacak başka adam bulamadın mı?» diye çıkışmış kızına.

Adamlarına emir vererek Kel'in bütün güvercinlerinin kafalarının koparttırmış Kel'i de dövdürtmüş. Bir hafta yataktan kalkamamış Kel. Bahrengi, masalımsı ögelere, Kel Güvercinci'de oldukça fazla yer vermiş.

Yataktan kalkan Kel, dut ağacının altında kara, kara güvercinlerini nasıl gömeceğini düşürken dut ağacına konmuş iki güvercinin konuşmalarını dinler, dediklerini yapar, ölmüş güvercinlerini canlandırır. Güvercinler giyince görülmeyen külah getirirler Kel'e Külahı giyen Kel yiyecek birşeyler bulmaya gitmek ister. Anası haram mal getirmemesi için kelden söz alır. Hacıali'nin evine yollanır Kel. Bahrengi, Kel'i haram konusunda hem düşündürür hem de konuşturur.

«Kel hem yürüyor, hem düşünüyormuş.

— Eee Kel kardeş düşün bakalım, bu Hacıali'nin malı sana haram sayılır mı, sayılmaz mı? Hacıali bunca malı mülkü bunca parayı nerden elde etmiş? Fabrikalarından mı? Peki kendisi mi çalışmış? O fabrikalarında. Yooo. Üstelik bu Hacıali elini sıcak sudan soğuk suya sokmaz. Hiçbir şeye elini sürmeden yalnızca fabrikaların getirdiği kârları cebine atar. Bir de bol bol eğlenir. Peki ama bunca kazanç, nasıl nerden sağlanır? Kafanı iyice çalıştır da soracağım sorulara doğru karşılık ver bakalım. İnsanlar çalışmasa fabrikalar ne olur? Kapanır değil mi? Kapanacağına göre gene kâr sağlanır mı? Sağlanmaz elbet. Peki o zaman vardığımız sonuç ne? İşçiler çalışıyor, kârın hepsini Hacıali alıyor. Ancak ölmeyekleri kadar da işçilere veriyor. Öyleyse Kel kardeş hacının malı kendisinin değil. Sana da helâl.»

Burada sömürüyü ve sınıfsal bilinci en yalın bir biçimde Kel kendi konuşma ve soru-yanıt biçimiyle dile getiriyor.

Kel, Hacıali'nin ve diğer zenginlerin taşınabilecek altın ve paralarının bir kısmını kendine ayırır, diğerlerini yoksul evlere sırayla dağıtır.

Anası Kel'e bu saatlere kadar neredeydin diye çıkışınca Kel.

«Kumaşçı Hacıali'nin evindeydim ana. Adamın halktan çaldıklarını geri alıyordum.» diyerek, soygun düzenine karşı ilkel de olsa çözüm getirmenin olasılığını vurgular.

Hacıali başta olmak üzere diğer zenginler padişahın huzuruna çıkıp. ?

«Padişahım biz soyulduk, ordunu gönder de hırsızları yakalasın, mallarımızı bulup geri alsın.» derler.

Padişah ordularına emir verir, Kel'i yoketmeleri için. Kel keçisi ve güvercinleri padişah ve ordularına karşı savaşır. Burada yine Bahrengi, gerçeküstü masalımsı bir anlatıma girer. Kel savaşta üstün çıkar. Padişah kızını kovar. Kız kelin evine gider. Hizmetçi kız özgürlüğüne kavuşur, kölelikten kurtulur.

Hacıali ve diğer zenginler Kel ve güvercinlerine karşı tuzaklar hazırlar. Padişah vezirin oğlunu komutan yapar.

Bahrengi, masalı şöyle sonuçlandırır.

«Bütün masalcılar söz buraya gelince, onlar ermiş muradına, derler. Söylediklerinin bittiğini belli ederler. Ama ben masalımızın daha bitmediğini kesinlikle biliyorum. Elbet bir gün bu masalın geri yanı da yazılacak.» der. Sömürüsüz düzen kuruluncaya kadar mücadelenin süreceğini belirler.

KARGALAR

Bahrengi, Kargalar'a;

«Merhaba çocuklar, Adım Ulduz. Anadolu Türkçesindeki karşılığı Yıldız oluyor, adımın.

Bu yıl on yaşımı bitirdim. Okuyacağınız bu masal kendi yaşantımdan bir bölümdür.» diyerek giriş yapıyor.

Yıldız, okul öncesi yaşantısını öğretmenine, yani Bahrengi'ye anlatıyor. Bahrengi de Ulduz'un (Yıldız'ın) öyküsünü yazarak bizlere sunuyor.

Bahrengi, bu eserinde olayı kendi anlatıp adı geçen olaydaki kişileri yeri geldikçe konuşturuyor.

Yıldız, bahçeye gelen karga ile dost olur. Taş bebeğini yitirdiğinden hiç bir oyuncağı da kalmamıştır. Komşusunun oğlu Yaşar okula gitmeye başladığından onu da görememektedir artık.

Yıldız'ın babası annesini boşayıp köyde bırakmış başka bir kadınla evlenmiştir. Analığı Yıldız'ı istememektedir ve ona hiç iyi davranmamaktadır. Babası da Yıldız'la pek ilgilenmemekte ve gerekli sevgiyi ondan esirgemektedir.

Karga ile dost olan Yıldız, onunla konuşur. Kargaya sabun vermek ister. Ama analığının duymasından çekinir. Kargaya endişesini belirtince Karga :

«Ben kimsenin casusluğunu yapmam.» der. Çocuk analığının kargalar üzerine neler düşündüğünü açıklar. Kargaların her olup biteni analığına anlattıklarını söylediğini belirtince karga :

«Analığın düpedüz yalan atmış sana» diyerek böyle birşeyin gerçek olmadığını belirtir.

Karga ile hırsızlığın günah olup olmadığını tartışırlar. Karga;

«Bu yaşıma geldim. Daha kimsenin casusluğunu yapmadım. Yapmam da. Ben havuzdaki balıkları yakalarım. Gördüğüm sabunları alıp kaçarım. Analığın her halde bu yüzden bize kızıyor.» deyince çocuk şarırır. Ve :

«Peki ama, neden hırsızlık yapıyorsun? Günah değil mi?» der. Karga:

«Günah da ne demek. Ben kendimi yavrularımı da beslemek zorundayım.» der. Ve konuşmasını sürdürür.

«Şunu da unutma ki kuru öğütlerle hırsızlık önlenemez. Herkesin yalnızca kendi çıkarı için çalıştığı bir düzende hırsızlık da olacaktır» der. Karga bu konuşmasıyla sömürü düzenini eleştirerek çocuğa sınıfsal açıdan bilinç verir. Babasının da bir patron yanında çalıştığını anlatır.

Karga Yıldız'a yavrularından birini arkadaş olarak getireceğini söyler ve getirir. Yavruya yaşayıp barınabileceği bir yer arayıp bulurlar ve oraya saklarlar. Çocuk analığından ve babasından gizlice yavru kargayı besler ve büyütmeye başlar.

Bahrengi, temizlik konusunuda ele alır, olayın akışı içerisinde. Yavru karga çocuğa : «Ellerin çok kirli. Toz, toprak içinde Tırnakların çok uzamış. Araları pislik dolu. Bu pis ellerinden hiçbir şey yiyemem.» der. Yıldız bu eleştirilerden dolayı yavru kargaya gücenmez. Bundan sonra temizliğe önem vereceğini belirtir.

Bahrengi, çocuğun analığıyla ana karga arasında karşılaştırma yapar.

«Küçük karganın anası Yıldız'ın anasına hiç benzemiyordu. Ana karga öyle çok şey biliyordu ki, neyin iyi neyin kötü olduğunu

yavrusuna açık seçik söylerdi.» diyerek doğru davranışını gösterir ve analığın yanlış davranışlarını eleştirir.

«Şunu yapma. Bunu yeme. Oraya gitme. Doğru otur. Yüksek sesle konuşma.» gibi yasakları ve gerekçesiz kalışlarını sergiler.

Çocuk, bu arada analığının ve babasının cahilliğini de gözlemeye başlar.

Karga, bir gün yavrusuna yem getirdiğinde Yıldız, analığının kargaya tuzak hazırladığını ve öldürmek istediğini anlatır. Karga yavrusuna ve çocuğa :

«Ölmemek, yaşantımı sürdürmek için çok direndim. Yıllarca savaştım. Ama hiç bir zaman ölmekten korkmadım. Şunu unutmayın ki korkaklar ezilmekten hiç bir zaman kurtulamazlar.» diyerek kendisinin verdiği yaşama mücadelesini ve yürekliliğini vurgular.

Analık bir gün kargaya tuzak kurup onu yakalar ve bahçedeki dut ağacına asarak öldürür. Karga ölünceye kadar mücadele eder, analığın yüzüne saldırır ve yaralar. Bu olay sırasında çocuk da analığına saldırıp onun bacağını dişler. Analığı çocuğu döver ve yere çarpar. Çocuk uzun süre kendine gelemez. İyileşince yavru karganın yanına gider. Yavru karga çocuğa;

«Özgürlük ne güzel şey.» diyerek özgürlüğe olan susamışlığını ve özgürlüğün önemini belirtir. Komşu çocuğu Yaşar üzerine konuşurlar. Yavru karga :

«Güvenebilir miyiz ona.» dediğinde, çocuk :

«Sır saklamasını iyi bilir.» diyerek Yaşar'ın güvenilir biri olduğunu söyler. Birkaç gün sonra çocuğun amcası köyden bir köpekle çıkagelir. Babasının bahçeyi kargalardan korumak için getirttiğini öğrenir.

Yavru kargayı köpekten korumak ve uçmasını öğretmek gerekmektedir. Başkalarına kıymaktan çekinmeyen bu köpeği yoketmek için Yıldız komşu çocuğu Yaşar'a başvurur. Yaşar çözüm olarak köpeğin öldürülmesini önerir. Yıldız çekinir, her şeye rağmen köpeğe acıdığını söyler. Yaşar :

«Haksızlığa çıkarken acımanın bir anlamı yoktur. Başkalarına kıymaktan çekinmeyen bu köpeği ortadan kaldırmalıyız.» diyerek haklılığını ortaya koyar. Bir büyük taşı, damdan aşağı bahçedeki köpeğin kafasına atarak onu öldürürler.

Yavru kargaya müjdeyi vermeye gider Yaşar, yavrunun ölmek üzere olduğunu görür. Aralarında geçen bir kısa konuşmadan sonra ölür.

İki çocuk bu yavrunun ölümüne çok üzülürler. Yine de bundan sonrası için çözüm ararlar. Yaşar'ın okulda öğretmeninden etkilenmesini vurgular Bahrengi, burada Yaşar :

»Bugün öğretmenimden bir çok şeyler öğrendim. Bilgisiz İnsanlar korkak olurmuş ,çünkü : Gerçeklerden uzak kalırlarmış.» der ve Yıldız'ın analığıyla babasına bir oyun oynamayı önerir.

Bahrengi, yine öyküsünün burasında,

«Çocuklar, bilgisiz ana ve babayı kukla gibi oynatırlar.» der ve sinlere inanan bilgisiz ana babaların çocukların dünyasında ansıl gülünç duruma düştüklerini anlatır. Cinci ve muskacının Yıldız'ın babasından nasıl para sızdırdığını ve aslında hiçbir şey bilmediklerini ve yapmadıklarını vurgular.

Yaşar'ın babası sık sık işsiz kalır. Anası başka evlerde hizmetçilik yapmak zorunda kalır. Yıldız'ın evinde de hizmetçilik yapmaya başlar. Analık doğum yapar ama doğan çocuk yaşamaz. Bilgisiz analık çocuğu cinlerin boğduğuna inanır.

O kış çok soğuk geçer. Yaşar'ın kardeşi soğuktan ve gıdasızlıktan bir gece ölür. Yaşar ve Yıldız buna çok üzülürler. Yaşar babasının iş bulamadığını söyler. Yıldız :

«İş yokmuş öyle diyorlar.» İkisi birden :

«Peki ama neden iş yokmuş?» diye sorarlar ama bu soruya cevap bulamazlar.

Baharda Yaşar'ın babası Başkent Turhan'a kerpiççilikle çalışmaya gider.

Yıldız'ın babası, analığının çocuklarının yaşamadığını görünce çocuğa daha iyi davranmaya başlar ve okula göndereceğini söyler.

Bahrengi, yeniden masalda gerçeküstü anlatıma girer. Ölen ana karganın kardeşleri, çocukları, torunları gelip Yıldız ve Yaşar'la buluşurlar. Birlikte kaçmayı tasarlarlar.

Karga nine, çocuklara kaçış plânını gerçekleştirmede dikkatli olmalarını söyler. Çocuklara :

»Sen hiç merak etme Karga Nine. Yaşımız küçük sayılır ama akıımız o kadar küçük sayılmaz. Şunu çok iyi biliyoruz ki insan her yaptığı işi açığa vurmamalı. Kimi işler açık açık yapılabilir ama, kimi işler de gizli yapılmalıdır, dedirterek, çocuk dünyasında da legalite ile ilegalitenin varlığını belirler, Bahrengi.

Sonunda kargalar birlikte plânlarını gerçekleştirirler. Engelleri aşarak örülen ağla, kargalarla birlikte kargaların ülkesine ulaşırlar. Öykü, karga ninenin sözleriyle biter.

«Dostlarım. Analık, sevgili ana kargayı öldürdü. Gencecik Karga oğlanın ölümüne yolaçtı. Ama Yıldız'da, Yaşar'da bu ölümleri unutmadılar. Yaşasın şehit edilen arkadaşlarını hiç unutmayan çocuklar.» diyerek sözlerini bitirir. Bahrengi'nin bu masalı! «Yaşasın şehit edilen arkadaşlarını hiç unutmayan çocuklar.» devrimci sloganıyla bitiriyor.

Faşist bir diktatörlüğün sürdüğü İran'da, çocuklara götürülen bu mesajlar (bildirimler-iletimler) oldukça önemlidir. Özellikle bunların çocuklara ustalıkla işlenerek verilmesi Bahrengi'nin önemini ve gücünü daha da artırıyor. Bahrengi'nin bu 5 eserinde, çocukarın kişilikleri, öğrenme ve mücadele yöntemleri diyalektik ve işçi sınıfının bilimi aıçsından verilmeye çalışılmıştır. Eserlerini okuyan çocukları; düşünmeye, olaylara eleştirici gözle bakmaya, sömürüyü kavratmaya, haksızlık ve sömürüye karşı mücadeleye sanat gücünü de göstererek yönelten Bahrengi'nin bu başarısı hiç bir zaman küçümsenemez.

Emperyalizme, işbirlikçi burjuvaziye ve sömürüye karşı verilecek savaşta çocukların da ihmal edilemiyeceğinin önemini kavrayan Bahrengi'nin gücünden korkan Şah, SAVAK'da görevli köpekleriyle öldürttü onu.

Bahrengi'nin dilimize çevrilmemiş 5 çocuk esesri daha bulunmaktadır. Zamanla onlar da kazandırılacaktır ülkemiz çocuklarına. Onun anlatımdaki sanat gücü ve çocuk dünyasında sınıfsal bilinci uyandırmasındaki başarısı, çocuklar için en büyük kazançtır.

Bu başarılı yönlerinin yanında eserlerine eleştirii gözle baktığımızda tartışmaya değer bazı yanlarının da olduğu göıülmektedir. Bu eleştiri konusu olacak yanlarının nedenlerini; Bahrengi'nin yaşantısını, devrimci bilinci durumunu, yaşadığı ortamı iyice bilmeden çözümlemek, bir sonuca varmak oldukça zor bir iş diyebiliriz. Eleştiri konusu yanları sırayla ele alacak olursak :

1 — BİREYSELLİK

Bütün eserlerindeki çocuk ve hayvanların davranışları genellikle bireysel kalmaktadır. Tepki ve eylemler, davranışlar, bilgilenmeler ve mücadeleler çoğu zaman bireyseldir. Zaman zaman güvercinlerele kargalar toplu direniş ve davranışlara raslanmaktaysa da bunun gerekliliği de sınıfsal açıdan pek belirlenememiş. Toplu davranışları, eylemleri hayvanlara veya hayvanlarla birlikte çocuklara yaptırması ilginç bir yön, Bahrengi, için.

Bir Şeftali Bin Şeftali'yle Kargalar'da arkadaşlık, dostluk, ortak eylem belirlenmeye çalışılmışsa da yine bunun gerekliliği pek açılamamıştır. Püsküllü Deve'de Kel Güvercinci'de ve Küçük Kara aBlık'ta bireysellik daha da ağır basmaktadır.

2 — ÇÖZÜM

Olumsuzluklar, bireylerde somutlaştırılmış ve olumsuzlukları yoketmede yakıp yıkma, kırma, öldürme ve bireysel mücadele çözüm olarak vurgulanma yoluna gidilmiştir.

Çözümün, birlik dayanışma ve örgütlü mücadeleden geçtiği ve mücadelenin sömürü düzenine karşı olduğu çocukların anlıyacağı biçim ve özle yine de verilebilirdi. Yalnız bunun pek kolay bir iş olmadığını da belirtmek zorundayız.

3 — OLAĞANÜSTÜLÜK

Bahrengi doğal ve sosyal yaşantıdan verdiği kesitlerde büyük bir başarı göstermektedir. Çocukların, hatta büyüklerin severek ve anlıyarak okuyacağı bir anlatımla sunmaktadır eserlerini. Bunun yanında yer yer olağanüstü olay ve masalımsı anlatımlara girişmektedir. Bahrengi'nin bu yönü ilginç görünmektedir bizlere. Buna neden Şah faşizmi midir, yoksa oçcuk eserlerine masalımsı bir anlatım kazandırmak mıdır? Bilinçli eylem ve toplu davranışları hayvanlara yaptırmasının nedenleri araştırmaya değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Bahrengi, çocuklara eserlerini severek okutmayı başarıp, masallarına çağdaş bir anlayış ve biçim getirmiş, devrimci çocuk yazarıdır.

Eserlerinde sınıfsal ve diyalektik açıdan devrimci iletim (mesaj) ve sloganları yer yer işlemiş, bunları ustalıkla çocuk dünyasına girerek verebilmiştir.

Ülkemiz arasındaki birçok benzerlik dolayısıyla Amerikan emperyalizmine, işbirlikçi burjuvaziye ve faşizme karşı halklarımızın verdiği devrimci mücadelenin gereği, Bahrengi'nin eserleri ülkemiz çocukları için daha anlaşılır ve daha anlamlı olmaktadır. Bundan dolayı Bahrengi'nin çocuklara olan bakış açısı ve çocuklara eserlerinde verdiği kişilikle olaylar karşısında düşündürüp çözümler aratması, gerektiğinde eylemlere girişmesi devrimci açıdan önem kazanmaktadır.

Ele alınan eserlerde görüldüğü gibi Bahrengi ve Çocuk içiçedir. Bahrengi'nin çocuk dünyasına böyle başarılı yaklaşım sağlamasında öğretmenliğin folklorculuğun ev devrimci bilincinin, halk çocuklarıyla içiçeliğinin büyük payı olsa gerektir.

Ülkemizde çocuk eserlerine karşı ilginin arttığı bu günlerde, Bahrengi'yi daha Jyakından tanımanın, eserlerine irdeleyici bir gözle bakmanın büyük yararları olacaktır.

Çocuk eserleri vermeyi amaçlayan ve bu uğurda çabası olan sanatçılarımızın da Bahrengi'yi, eserlerini ve çocuklara yaklaşımını derinlemesine irdelemeleri gerekir, ülkemiz çccuklarına kalıcı eserler, ürünler bırakmayı düşünüyorlarsa eğer.

Bir Şiir Ustası ; A. Kadir

HÜSEYİN FERHAT

— Bir cıgara yakmaz mısın Kadir?
Kızılırmak akıyordu
ben kararan karşı dağlara bakıp
gayrı ihtiyari böyle söyledim.
Fakir bir Anadolu akşamında
dağlar, ağaçlar ve ben
ayaktaydık.
.....
Bir tarafta geceyi
Ve duran hayatı tutuşturacak
Ne bir alev ne bir ses.
Cigaramı içmesen de olur Kadir
fakat bu saatte
senin akşamının «zinciri»
«ne ağırdır kmibilir!..»

(Arif Damar)

Plehanov, Bielinski'nin estetik anlayışına atıfta bulunarak ,«Yeni şiir gerçekliğin şiiridir, hayatın şiiridir» der ve, «Şiir imge haline gelmiş düşüncedir. İmgeyle belrtilen fikir somut olmayıp da aldatıcı ve eksk olduğu zaman, imge bundan zarar görör ve sanatsallığını yitirir.» (1) diye, toplumcu şiir anlayışını

vurgular. Plehanov'un oportünizmi bir yana, yeni şiirin «gerçeklik»in şiiri olduğunda bütün diyalektik düşünce biçimleri görüş birliğindedir. Yani şair, hayatın şairidir.

Nazi'lerin Paris kapılarına dayandığı bir dönemde, Gabriel Péri'lerin kurşuna dizildiği; Varşova'da Sivastopoltopol'da, Dunkerk'te faşizmin yabani çığlıklarla insan kasaplıklarını herkesten önce, satır satır iliklerinde duyan A. Kadir elbette, «ciğerine kan oturan» kayatının şiirlerini yazacaktır. Pablo Neruda bilimsel bir anlayışla :

«Biz bugünün şairleri ,seçmek zorundayız. Seçeceğimiz şey gül tarhlarında değildi. Korkunç ve haksız savaşlar, paranın gittikçe artan baskısının ilerleyişini ve bütün haksızlıkları avucumun çinde gittikçe daha apaçık görüyorum.« (2) diye bu yolayrımını betimleyerek, toplumcu şiirin yeni işlevini ve yeni konumlarını vurgular: «Şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar ve büyük toplumsal değşmeler arasında, akıl almaz bir genişliğe ulaştırmak çağımıza nasip» olmuştur... Belki de A. Kadir şiirinin analizi, Neruda'nın bu sözüdür.

A. Kadir, bütün şiirlerini topladığı **Mutlu olmak Varken** (3) adlı kitabının önsözünde ilk kitabı «Tebliğ»e atıfta bulunarak: «Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Ama çok severim onu, belki bu yüzden severim.» dediği gibi bir kavganın, bir sınıf savaşının; yani sosyalizmin ve sosyal savaşımların şairidir. Şiirleri yüzünaen sürüldüğü, aç kaldığı, polis tarafından adım adım izlendiği O'na saflarını terkettirmek tersine daha bir çoşkuyla sürdürür davasını, ozanlığını... Son çelirilerinden olan Filistin Şiiri'ne yazdığı önsöz şiirinde:

Ben geldim mi kalkacak sabahları bütün çocuklar karınları aç,
uyuyacak geceleri bütün çocuklar karınları tok,
ben geldim mi.

dyor. Şiirsel söyleşindeki estetik ve biçimsel yenilik bir yana, A. Kadir'in yukarıdaki dizelerindek «ben»in anlamı gün gibi açık; sosyalizm... dir. «Bir insan» şiirinde 2. Emperyalist Paylaşım Savaşında ölenlerin anısına duyduğu ağıtı :

Lânet okusunlar sana bırak
iyi bir asker olamadın diye.
Ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyla,
iki çürük patatesi
ekmek torbanda unutarak.
(A.g.e., s. 61)

diye bilimsel iyimserlikle diyalektik bağlam içinde yazdığı için yıllarca aç, şsiz ve adım adım polis gözetiminde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Gene de, bir «ıssız Anadolu şehrinde»;

Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
(A.g.e., s. 121)

diye betimlediği Nazım Hikmet'e :

Bir gün gelir,
dünyamız aydınlık olur,
dünyamız kurtulur.
O zaman ben,
pazarları evinde ziyarete gelirim sana.
(A.g.e., s. 121)

diye şiirler yazar. «Sessiz sedasız bir han» odasından, Bir Diktatörün Son Konuşmasını simgeleyerek,

Ben yaralı bir Alman neferinin kaputu
Kastello Loretta meydanında sallanan.
(A.g.e., s. 987)

diye faşizmin sonunu vurgular. Yani A. Kadir, sanatsal niteliğiyle sosyalist gergerçekçi bir ozan ve bir kalem savaşçısı olmasının yanısıra en az şiirlerinin yarısında yinelediği gibi de, bir «özgürlük ve ekmek şairi»dir; niçin yazacağının bilincindedir. O'na göre bilmsel dünya görüşünün somut temel özgürlük ve ekmektir. İnsan ya da insanlık erdemi, bu ikilmenin diyalektik bir tümleyicisi bir bağlamıdır Belki şiirlerinin bir bölümünde de estetik yerine oturmamıştır; biçimsel olarak «yeni» bir şeyler getirmez. Ama A. Kadir öz'ü biçim'e değişmez, değişmemiştir... İnatça olsa bile öz'üne bilimin yüce ideolojisiyle inanır. Bu inancının bir neferiyken kimi zaman ozan, kimi zamanlar ise çevirmendir. Öyle ki, 1954 yılında **«Bu Günün Diliyle Mevlana»** ile başlattığı şiir çevirileriyle Mevlana'dan, Ömer Hayyam'dan, Tevfik Fkret'e; Homeros'tan Uluard'dan, Brecht'ten günümüzün Vietnamlı ve Filistinli ozanlarına dek, insanlık ve halk şiirinin büyük geçmişini çeren br çevr anıtı oluşturduğu görülür. (4)

Yazımızın asıl amacının «A. Kadir şiiri olduğu bir ölçüt olarak alınsa bile A. Kadir'in şiir çevirmenliği irdelenmeden A. Kadir şiiri anlaşılamaz. Adil Gülbabaoğlu'nun **Filistin Şiiri** için yazdığı bir yazıda betimlediği gibi A. Kadir'in şiirini okuyanlar, yaşam öyküsünü merak edenler, A. Kadir'in de Filistin kavga ozanlarıyla bütünleştiğini görörler (5). Fakat şu da vardır ki, A. Kadir, yalnız Filistin'in ozanlarıyla değil, mazlum dünya uluslarının yükselen anti - emperyalist seslerinin hepsi ile bir bütündür. Söz gelişi **Vietnam Şiiri** adlı çeviri kitabının başına vazdığı;

Vurur ay ışığı kamış tarlalarına,
yüzer kan içinde kamış tarlası.
Benim gibi gençti beni öldüren,
çiçeği burnunda bir Amerikalı.

Kanlı Şiir, kitap'taki Vietnamlı ozanların şiirleriyle hemen hemen aynı canlılığa sahiptir. Aynı şiirin sonundaki;

Ey üsttekiler ,
ellerinizdeki kanı silmenize
duyuyor musunuz,
denizleriniz yetmez.

dizeleri ise, A.B.D.'nin insan kasabı Mc Nacara'ya «suikast» suçuyla kurşuna dizilen Von Troi Nguyen'in gözlerindeki bezi parçalayarak haykırdığı sözlerin şiiridir. Aslında şiir, başka bir dile çevrilmez, yenden yazılır. A. Kadir'in de şiir çevirmeliğini bu açıdaon değerlendirmek gerekir.
bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Adil Gülvahaboğlu, Yeni Adımlar'daki aynı yazısında «Halk Soyanlara karşı olmak, çile çekmek, kavgaya girmek elbet vurucu şiire götürür insanı» diyerek A. Kadir şiirinin «vurucu» niteliğini betmler. Şiirlerinde, savaş artıklarını görüntülerken Berolt Brecht'in Goebbles'i «hakikatin yeniden yaratılması» diye konuşturup gerçek niteliği ile sergilediği gibi A. Kadir de Mussolini'yi,

Gidin,
Habeş oçcuklarından sorun beni,
zehirli gaz döktürdüğüm çocuklara.
Hepsi kundaktaydılar o zaman

ve yaşamadılar.
(Bir Diktatörün Son Konuşması)

yeniden üreterek (!). Mussolini'nin ve İtalya'nın Milliyetçiliği olarak «tarihin bir yanılgısı (Brecht)» sonucu iktidarı ele geçiren Faşizmin iğrenç yüzünü sergiler. A.Kadir, dünya görüşündeki sınıfçı bağlamı sırtlarken «Sorunsal»ı içsel diyaloğu olmayan örneklemelere indirgemez. Eğer dünyada ve Türkiye'de bir Faşizm tehlikesi varsa, bir içsavaş çoktan başlamış demektir. A. Kadir gibi antifaşist bir sepheden kopup gelen bir ozanın şiirleri elbette :

Belki de bir gün sabaha karşı.
enfes bir rüzgâr dolaşırken şehri,
kahpece haklanırım bir duvar dibinde.
O gün akşamı siz,
ölümü seyredenler arasından,
göz yaşlarınızı akıtıp içinize,
bir ordu gibi geçeceksiniz.
(A.g.e., s. 52)

«ozan gibi anti - faşist bir askeri A, Gülvahaboğlu'nun da belirttiği üzere, bir silah gibi «vurucu» olacaktır. Fakat bu «vurucu» şiir tanıtımı, şiirsel biçiminin oluşumu ve tavrı için değil de ,salt «savaşçı» yada salt «devricci» öğeleri kapsayarak bir şiir «çeşni»si oluşturduğu için söyleniyorsa yanlıştır. Evet «eylem»i maddenin özü olarak alıp evrensel bakış açısını «değişim süreci» içinde açıklayan bir sosyalist gerçekliğin şiiri, kuşkusuz «devrimci» olacaktır. Fakat bu devrimcilik, şiirin, A. Kadir şiirinin, belli bir zaman aralığındaki işlevi de-

ğildir. Başka bir değişle, yeri ve zamanı ne olursa olsun bilimsel anlayışının öz'ündeki bir «devrimci gerek»in hayatı açıklayan ve değiştirmeyi erekleyen bir bilimsel dünya görüşünün niteliğinden ötürü, A. Kadir şiirinin «vuruculuk»u bir ilke değil, sosyalist gerçekçi tavrının kendisidir. Örneğin :

Yürürsen ölüme karşı,
yaşamak sonsuz.
Yürürsen ölüme karşı.
(A.g.e., s. 198)

Ölüm üzerine düşüncesi, geçen günlerde yitirdiğimiz Sevgi Soysal'ın:
«Eğer ölüm varsa, daha güzel bir hayatın, daha uygar insanların, daha insanca kuracakları bir hayatın gereği bu... Yoksa ölüm, insanların arasındaki kavgayı, bir insan bir ömrü içinde aşamadıkları bir sevgisizliği, çirkinliği daha başka bir dünyaya aktarmak isteyenler için değil...» (6)
Ölüm hakkındaki düşüncesiyle, diyalektik bir bağlam içinde içsel bir diyalog durumundadır.

Sevgi Soysal gibi genç (!) yazarlar bir yana, A. Kadir'in şiirini çözümlemek için «40 Kuşağı» olarak bilinen, Arif Damar'ın aÇloğlu'nun, C. Irgat'ın, Akıncıoğlu'nun şiirlerinin iç ve dış ya da öz ve biçim diyalektiğini bilmek ve yapısal özellklerini saptamak gerekir. Yukarıda da söylediğimiz gibi A. Arif ve Enver Gökçe'nin şiirleri de dahil, 40 Kuşağı'nın «sosyalist aksiyon»daki tavrı anti - faşisttir. Bu temel özellik Irgat, Akıncıoğlu, Damar v.b. tüm 40 Kuşağı'nda, yerel ve kendine özgü anlatım dili ve yansılarının dışında aynıdır. Hatta kimi şiirlerde :

Vurun ulan
Vurun,
Ben kolay ölmem.
(A. Arif)

gibi, yakınsak anlatımlı dizelere rastlamak olasıdır. Ve hatta, A. Kadir'in 1947 de **«Oğlum, Mehmet»** diye yazdığı şiirdeki.

Tok günler gelecek, oğlum Mehmet,
aydınlık günler, hür günler.

dizeleriyle, **Nazım Hikmet**'in 1960'larda oğlu Mehmet'e yazdığı «Vasiyet» şiirindeki;

Çekmiş, çekiyor millet!
Lakin güzel gelecek sonu

dizeleriyle **Tevfik Fikret**'n

Gelecek günler senin,
taptaze günler, aydınlık günler.

dzelerindeki anlatım arada uzun zaman aralıklı olmasına karşın içsel ve dışsal diyaloglar kurulabilmektedir. Bu tür benzeşimler salt Nazım ya da Ahmet Arif şiirlerinde değil, Arif Damar, Enver Gökçe, F.H. Dağlarca ve A. Kadir

şiirleriyle uzaktan yakından ilgisi olmayan fütürist, naturalist vb. bir çok şairde duygu ve söyleyiş biçimleri aynı olan dizeler vardır. Ancak, arkadaşları ya da yakınlıkları nedeniyle Arif Damar'ın, N. Hikmet'in ve A. Kadir'in şiirlerindeki içerik ayrıcalıklı bir yakınlık gösterir. Örneğin, Nazım Hikmet'in:

«karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini kaldırımlara basıp
doğruldukları zaman»

dizelerine bir mektup yanıtı gibi, A. Kadir'in;

Ben de bahtiyar olurum o gün,
son türkümü söylemek için ,
yollarda doğrulabilecek kadar
kudretim olursa eğer!
(A.g.e., s. 81)

dizelerini görüyoruz. Diğer taraftan A. Damar'ın «Hissen Yok Bu Akşamda Senin» (7) şiiriyle A. Kadir'in «Kımıldamadan» adlı şiirindeki

Artık senin
hiç bir şeyden haberin yok.
Gözlerini güneşe verip
toprağın üzerine uzanmışsın.
(A.g.e., s. 63)

anti - faşist cephede döğüşürken vurulan «asker»in üzerine söylenen aynı konumlu şiirleriyle, A. Damar'ın yukarıya alıntıladığımız «Tahattur» şiiri A. Kadir'in;

Penceremden yıldızlar görünür.
küçücük yıldızlar.
Uzakta su sesi.
Ayaklarımı uzatmışım.
Ağzımda cıgaram.
(A.g.e., s. 135)

diye başlayan şiirine bir yanıttır, bir arkadaş mektubudur. Bu örneklediklerimiz sıradan ,«rastgele» benzeşimler değildir. A. Damar ile Nazım bir yana, diğer şairlerle olan anlatım ve söyleyiş yakınlıkları A. Kadir şiirinin en önemli özelliklerinden birini betimler: Kendinin de belirttği gibi, uzun yılların birikimleriyle, yaşantının içinde halk türküleriyle bütünleşerek oluşan açık anlatımlı, duru ev konuşma dli özelliklerini taşıyan bir şiirdir, A. Kadir'in şiiri... Brçok şairle olan sözkonusu bu çerik, anlatım ve söyleyiş benzerliklerinin kökeninde, özümlemiş olduğu bu «halk kültürü» vardır. 40Kuşağı ozanlarının konum, söyleyiş ve anlatım birliğinin temelinde ise Nazım Hikmet şiiri vardır. Örneğin, Naziım Hkmet'in **Memleketimden İnsan Manzaraları**'ndan anlattığını Kemal Tahir «Kelleci Mehmet» ile başlayan altıciltte; Enver Gökçe, «İbrahim», «Uyan Alim», «Mürettip Hasan», «Hamza»; A. Kadir «Darendeli», «Uşaklı İzzet», «Salih», «Ahmet», «Zehra» vb.

şiirleriyle yazmaya çalışmışlardır. Fakat A. Arif şiirindeki A. Kadir etkisi daha başkadır; yapısaldır. Ahmet Arif'in de :

«Sömürgeci Fransız toplumunun, bohemi, serseriliği ve gerçekten kaçma çabalarını kapsayan şairleri, elbette beni ırgalamazdı. Halkımın duygularına ve çıkarlarına yabancı ve aykırı olan bu moda akımdan başka bir şiir akımı yok muydu? Vardı kuşkusuz. Nazım diyebiir okyanus vardı. Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Suphi Taşhan ve Abdulkadir Demirkan gibi yürekli ağabeyler vardı.» (8)
diüe dendiği gibi, Ahmet Arif şiirindeki kekreki türküsellik A. Kadir'in öfkeli lirizminin hiç değişmemişidir. Hatta Ahmet Arif'in Enver Gökçe'nin şiirlerindeki rahat anlatımlı rtm, Mayakovsk'nin başlatıp Nazım'ın berkittiği dize ditmine A. Kadir'in içsel bir yorumlamayla kazandırdığı yeni anonim bir tekniktir.

Elbette A. Kadir'in şiir kuramı üzerine konuşmak için çok daha köklü çalışmalar gerekir. Gene de bir şelyer söylemek gerekiyorsa; A. Kadir şiiri, görünç kılığına girmiş bir gerçekliktir... A. Kadir, şiirlerinde, özgül duygulanımlarla gerçekliği gösterir ve kanıtlar. Bütün şiirlernde en yi koşulları yarattığı söylenemezse de; sağlam ve sağlıklı bir «düşünce birliği» şiirlerinin çoğunluğu için geçerli bir özelliktir. Zaten A. Kadir şirinin kuramı bu özellik dahil iki sanatsal önkoşulun uyumu üzerine kuruludur. Yinelemek gerekirse. 1. Biçimsel olarak «Nazım Hikmet geleneği»nin yeni ve özgün yorumu. 2. Düşünce birliği... Ancak şiirlerinin estetik şematizmi, bu düşünce birliği içinde sırıtmaz. Öyle ki, A. Kadir, imgeyle düşündüğünü görünç vurguculuğuyla ve yüksek sesle söyler.

A. Kadir, gerçeklik'in şairidir.

---

(1) Plehanov, Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum, s. 22
(2) Doğrultu dergi'sinden aktarma, Neruda - Yaşadığımı İtiraf Ediyorum, anı
(3) Mutlu Olmak varken A. Kadir, birinci basım Aralık 1968
(4) Hilmi Yavuz, Sanat Dergisi, 22 Mart 1974
(5) Yeni Adımlar, Nisan 1974
(6) Cumhuriyet Gazetesi'nden aktarma, BBC Radyosu 22 Kasım 1976
(7) Arif Damar, Seslerin Ayak Sesleri
(8) Ahmet Arif, Hasretinden Prangalar Eskittim

Grevci Çocuklar

OZAN TELLİ

«Bir hafta önce grevin başladığı Başoğlu Fabrikasında çalışan 70 civarındaki işçinin 20'den fazlası 12-16 yaşında. Hem de çoğunluğu İlkokulu bitirmeden işe girmiş, en azından 2-3 yıllık işçi. Oyun çağındaki çocukları çalıştırmanın işyerine armağanı ise haftalık ücret ortalamasının 150 lira olması».

kundağını yırtmış yavru
sütdişiyle tırnağıyla
emekliyor elleriyle
emekliyor dizleriyle
emekliyor
emekler
boşa gitmesin diye
kundağını yırtmış yavru
bilir büyümenin devri

«Ustabaşı grev oylamasından önce bizleri topladı. «Sarı kart yerine kırmızı kart kullananları işten atarım» diyerek korkuttu. Baktım. kırmızı kart kullanamıyacağım. Ustabaşına orada bulunanlar duyacak şekilde, «sarı kart mı kullancaktım» diye sordum. Kızgınlığından suratıma tokatı indirdi. Ama sendikacılar duydular. Onlar araya girince de, greve karşı sarı kart kullanmaktan kurtuldum...»

kurtuluş adındır çocuk
kurtuluş yolun
döndükçe dilin - toprağı yalayan -
sözünü belleriz
toprak tiryakisi çocuk
toprak doyurmasın gözünü

«Ama çocuklar da iyun çağlarında günde 10 saat çalışa çalışa işçi olmayı öğrenmişler sonunda. Tüm baskılara, ustabaşlarının korkutmalarına karşın sendikada örgütlenmişler ve şimdi de grev yapıyorlar. Hem de çocukluk oyunlarını oynıyamamış olmalarından olacak, grev yerini bayram yerine çeviren büyük bir coşkuyla sürdürüyorlar grevlerini».

doğruluyor bebem
balam doğruluyor
toprağa basa basa
yaprağa baka baka
uzana uzana yemişe
doğruluyor
yoğruluyor bebem
balam yoğruluyor
teknesinde hamurun
örsünde demirin
hırsında demirin
dövülüyor

«... nasılsa okuyacak para yoktu. Hiç olmazsa elimize para geçiyor, işe yarıyoruz.»

el yatağı değil yerin
koğulmamak gerek belli
sel yatağı değil yerin
boğulmamak gerek belli
yerini bilenindir dünya
canını dişine takıp
kanını kaşığa koyup
terini silenindir dünya
terini silenin

«Günde 10 saatten, üç yıl delik delmenin karşılığında, kişi 140 lira haftalık alırsa, yaış 12 de olan işçi bilincini kazanıyor olmalı.»

geçit geçilmez
kör bir inatla
kervanbaşı olsan bile
gökte uçulmaz

tek bir kanatla
anka kuşu olsan bile
bileeninse iş
kuşananınsa kılıç
kından geçer yolun can
terden geçer
dardan geçer
kandan geçer yolun can
kandan geçer
ezilirsin çıkar sayın bal olur
alanlara sığmazsın
çatlar kabuğu dünyanın
bir kırmızı gül açar

«Ne yaparsınız. Babam Avusturalya'da çalışıyor. Evde 7 can var. nE büyük kardeş benim. Anamı ve kardeşlerimi beslemek zorundayım.»

ey can kardeş
can çocuk
bilesin ki yay gergin
kiriş gergin
ok hazır
kan kızıl
gün kızıl
gece kara
ak hazır
acılıya
sancılıya
sayrıya
güneş güneş bakışlı
yıldız yıldız nakışlı
sofrasını açmaya
mavisini saçmaya
gök hazır
yer hazır
yemişini sunmaya
senin için dönmeye
ey can kardeş
can çocuk

Not : Alıntılar, 10 Haziran 1976 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan Şükran Ketenci kaynaklı yazıya aittir.

Mahkûm Çocuklar

OZAN TELLİ

«Gazeteler renkli, renksiz serimlerle verdiler Şirinyer Çocuk Ceza ve Islah-evinde 360 canın başkaldırma olayını...

Elli gözyaaşrtıcı bomba kullandı polis. Ellerinde kalkanlarıyla, coplarıyla, Yarı baygın olarak koğuşlardan çıkarılan çocukların görünümü hayli ilginçti.

Bir gardiyanı yaralamışlar, bir diğerini rehin tutmuşlardı. Başkaldırmalarının nedeni yöneticilerin çağdışı yöntemlerle kendilerine işkence etmeleri ve on gün önce 15 kişinin hücreye kapatılmasıydı.»

sustuğumuz yetti artık
kan kokan zındran dünyamız
zincir dünyamız
dünyanız zulüm
ateşimiz tüttü artık
görünür kıvılcım yüklü dumanımız
ve omuzlar dağ dağ dünyamız
kaldırır şafakla başını güneş güneş
güneş güneş başkaldırır

«Panzerler, coplu ve kalkanlı polisler...

Çocukların tümü bahçeye çıkmışlardı. Gaz bombaları patladıkça onlar da sandalye, masa ve dğer eşyaları ateşe verdiler. Alev alev yanıyordu cezaevi bahçesi, Bombalar tekrar atılmaya başladı.»

yok büke
çamur çöke
bu devran döner bir gün
karanlık hanlarınız
kokuşmuş damarlarınız
köprüaltı ve kaldırım kenarlarınız
süslenmez olur uyuklu gözlerimizle
acılı yüzlerimizle süslenmez olur
ve yıkılır çığlığımızla çatlayan duvarlarınız
yıkılır

«Komaya girmek üzere dışarı çıktıklarında tekme, yumruk ve copla yerlere serilen, kusan çocukları görmek çok acıdır. Onlar toplumun suçladığı, korunmaya muhtaç, aile bağları üç beş yaşındayken kopmuş, anne abbayı hiç tanımamış çocuklardır.»

namluya sürülmüş kurşun
kanadı kırılmış kuşun
seherde vurulmuş kuşun
sesi sesimizdir
yası yasımız
gülşenin gülünden ırak
ırak baba ocağından
ana kucağından ırak

«Onları acımasızlığın içinde bir fidan gibi yetiştirip toplumu sevdirmeyi ve özgürlüğü aşılamayı öğretmez, tüm öğretiyi dayak atma, saç kesme olarak gösterirsek bizlerdeki öçlerini yarın dışarıya çıktıklarında alacaklardır.

kanguru bir hayvandır
doğurduktan sonra da taşıyor karnında yavrusunu
oysa doğmadan satılıyoruz biz
doğunca atılıyoruz biz
avlularına tapınakların
avuçlarına kanlı ellerin
ve küf kokan hücrelerine kalelerin
kanguru bir hayvandır
doğurduktan sonrada taşıyor karnında yavrusunu

«Karnına tekmeyi atan kişiyi, yerde kusarken böğrünü tekmeleyen acımasızı unutmayacaktır yaşamı boyunca. Unutmadığı için de öç alma içinde olacak, yaşamı bu nedenle demir sürgüler içinde sürüp gidecektir.

açılacaktır kara kapılar kol okl sürgülü de olsa
geçilecektir kara yapılar tel tel örgülü de olsa
ve saçları orman orman kaynaşan bir dünyanın
başakları rüzgârla oynaşan bir dünyanın
özgür ovalarını adımlayacak al atlar
ay alınlarında akıtma
güneş gözlerinde yalaz
mavilerini içecekler sonsuz göklerin
mavilerini

Not : Alıntılar ..... tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan H. Çetinkaya kaynaklar yazıya aittir.

BEDRİ KARAYAĞMURLAR

YOLUMUZ

Karasevdam
Ak aydınlığım
Ellerini
Ellerimle kınaladığım
Gözlerine
Umut umut baktığım yar
Aramızda aşılacak dağlar
Aramızda yere batası ölüm
Ölümden de öte
Zincirli
Kelepçeli
Yok olası ayrılıklar

Kıpırdadıkça su
Kabardıkça toprak
Ellerimizde
Yeniden
Yeniden
Üredikçe uğrunda ölünesi yaşamak

Bir sigara içimlik yoldasın

Sabrını sardığın
Ellerinle arıttığın zifirinden
Dostluğunu verdiğin üstüne
Tütünün dudağında
Yolunda yoldaşım

Bir türkülük yoldasın

Yedi iklim
Dört köşede düzdüğün
Her dizesi senin
Sesini sindirdiğin
Türkülerin dilimde
Yolunda yoldaşım

Mayalandık birbirimize
Sevdan sevdamdan
Sevdam sevdandan yoğruldu
Gün bu yakaya düşeli beri

Bir kurşun atımlık yoldasın

Karadenizli silah ustaları
Gece gündüz
Namlu çekiyor
Mermi dokuyor yoluna
Elimdeki silahta usta ellerin
Yolunda yoldaşım

Bahçemizde süren filiz
Saçağımızda çatlayan yumurta
Oluğumuzda akan su
Beynimizde kopan fırtına
Üstümüzde
Geceden gündüze devrilen gün
Attığımız kurşun
Ulağı
Baştan ayağı
Sevda yaşamamızın

İSMAİL ÖZDEMİR

İÇİÇE

Yar!
Dal kımıldar;
yanar yüreğim...

Kaçıncı mevsim bu?
Bir yanda zulum, bir yanda kahır kol gezer.
Geceler tirşe mavisi, gündüzler kekrem,
bir yığit daha düştü Başkent bulvarlarına
yar...
Dal kımıldar,
dayanamam.
kanar yüreğim.

ASKERİN GÜNLÜĞÜ

Yorgunum...
Zulum,
kurşun ağırlığı gözkapaklarımda.

Kin filiz verir.
Tüm şiirlerin yarım dizeleri aklımda.
Düşer yaprak,
salınır hayat:
işkence bu!

Bir türkü çıkar gelir Mora'dan,
Yorgo ihtiyar asma bekçisi.
Bir de Erciyes;
başı dumanlı...

İkisinin elleri de silâhlı,
ağlar hayat...

Dayan ömrüm:
Hüzün bu!

FADIL DÖKE

KUŞUM I

Bir kuş saldım göklerime

adına umut dedim
Vurdular kanadından kanadından
döndü kucağıma

yaralı

Sardım yaralarını

adına özgürlük dedim
saldım göklerime
Vurdular kanadından kanadından
düştü kucağıma yaralı

Sardım yaralarını
adına barış dedim
saldım göklerime
Vurdular kanadından kanadından
attılar kucağıma
yaralı

Sardım yaralarını
biledim pençesini
biledim gagasını
biledim beynini
adına kavga dedim
saldım göklerime

UÇUN KUŞLAR UÇUN

Onlar ki
Kuşlarımızdır göklerimizde dizim dizim
Uyku ağaçlarımızın dallarına kondular
karanlık günortalarımızda bizim
Acıkmış yüreklerimizin çığlıklarına
koparıp göklerin ağacından
Güneş'i sundular

«Üç yerinden kurşunladım geceyi
şafakleyin
Üç kez gebe kaldı ufuklar
Ne derseniz deyin
doğmadı yine de Güneş»

Daha kurşunlamalı geceyi
daha yiğidim
daha hepyüreğim

Vuracaksın kanatlarını
Güneşin kuşu
karanlığın üstüne üstüne
Kurşunlayacaksın karanlığı
Yetmez üç, beş, on
daha... daha....
eritinceye dek
kurşun yağmurunda karanlığı

Kargalar
ne denli güzel gösterilse de bize
aldırma sen
aldırma hepyüreğim
çelikkanadım
sensin en güzel kuşu evrenin
Sen çıkacaksın bu yokuşu
bu yamacı sen aşacaksın

«Bir kez uçacak oldum da
Güneşin göklerinde
dediler hele dur bakalım
Hemen yakaladılar «Eksikolmasınlar»
Bir güzel eğlendiler benimle
Seni ateşte mi yakalım
ipe mi çekelim yoksa
özgürsün seçmekte dediler
Bir güzel kıydılar
onca günlerime
eksik olmasınlar!
salıverdiler

Doğmamışsa daha Güneş
uçmasın mı yani Kuşlar

«Bir kez açmışım kanatlarımı
Güneşin göklerine
dönersem
.....»

A. REFİK YOKSULABAKAN

Arabacı

(HİKAYE)

— Hadi oğlum kak gidek. Bak sabahın altısı oldu.

Kerim Ağa yumşak, usul usul söyledi bunları. İçi burkuldu söylerken. Bir saatten beri oyalanıp durmuş, uyandırmaya kıyamamıştı oğlunu.

Babasının sesini duymuş ama iyice uyanamamıştı Memet. Yatakta bir iki döndü. Huğun içi karanlıktı. İçerden bakınca karanlıkla çerçevelenmiş aydınlık kapının ağzında duran babasını tanıyamadı. Kapkara bir gölgeydi babası. Yorganına sıkıca sarıldı. Gülümsedi Kerim Ağa, okşayan sevgi dolu bir sesle üsteledi.

— Hadi oğlum, hadi yavrum... Hadi artık. Malı yetiştiremiyecez sonra. Biliyon yarın cuma, posta yok. Kalır yoksa. Hepisi bir iki saatlık iş zati.

Uyanmak güçtü. Yatak sıcacık, hava buz, uyku şeker. Söylenenleri tam kavrayamamıştı daha. İyice kıvrılıp yatağa gömülmek isterken bilinci aralandı. Babasının söylediklerini anımsadı. «Derslerine de bak ama erken yat. Yarın sabah erkenden kalkacağız emi oğlum.»

Uyanmıştı. Az önceki uyuşuk, yatağına yapışmış çocuk değildi artık. Fırladı, şaşılacak bir çeviklikle atladı sofadan. Yakasız bir

gömlek vardı sırtında. Bacaklarında dizlerine dek varan kirli beyaz keten bir don. Helaya koştu. Çevresi kargıyla örülü, üstü yaz kış açık, kapısında çul olan helaya. Uzun uzun işedi.

Kerim Ağa, yüzünde apaçık, pırıl pırıl bir mutlulukla gülümsüyordu. Gözlerinde oğluna duyduğu katıksız, coşkun bir sevgi, ondan öte güçlü bir ortak yaşama sevinci. Bir sigara telledi keyifle. Huğa girdi, sandıktan tahrayla iğeyi aldı. Tulumbanın az ötesindeki kütüğe oturdu. Kütük nemli ve soğuktu. Aldırmadı, tahrayı bilemeğe koyuldu. Tahranın üzerinde gidip gelen iğenin hıınk hıınk ötüşü sabahın serin sessizliğini yırtarak yayıldı. Tarlanın çevresince çakılmış kocaman kazıkları andıran kavaklar arasından uyuşuk üşümüş kanat çırpışlarıyla bir yelfe geçti, süzüldü, pat diye lahana tarlasının bir köşesine indi.

Yelfeyi görmüştü Memet. Yüreği heyecanla pıtırdamaya başladı. Şalvarının cebindeki sapanı, dünden toplayıp yıkadığı sapan taşlarını düşündü. Kaçıncı kezdir kaçırıyordu elinden. Tulumbaya koştu. Ne olurdu yüzünü yıkamasa şimdi. Ama heladan çıkmıştı, babası çok titizdi bu konuda. Tulumbanın kolu buz gibiydi. Su daha da beter. Küflü, eski bir sandalyenin üzerinde duran sabunu alıp ellerini aceleyle sabunlamaya koyuldu.

Bu kez, bakışlarında bir hüzün bulutu, işini bırakmış Kerim Ağa dalgın oğlunu izliyordu. Az önceki mutluluk beklenmedik bir anda acıya bulanmıştı. Koskoca bir adam gibiydi şu oğlan. Düşünceleriyle davranışlarıyla. Hele çalışırken. Toprak mı erken olgunlaştırıyordu insanı? Yüksünmeden yapıyordu bunca ağır işleri. Ama Kerim Ağa'yı çok üzüyordu bu durum. İlle de derslerinden avara kalması. İşte birazdan buz gibi bir cehenneme gireceklerdi ne çare.

«Ben ne idem oğul. Anan olaydı bunca bükülmezdi belimiz. Sana göre deel bu işler amma... Allah büyük.»

Gözleri yanıp doldu Kerim Ağa'nın.

Karısı Memet'i doğurup ölmüştü. Ayrıntılarını, her anını bin kez aynı acıyla yaşadığı, andığı bu olayı, iki sözcükle özetlemeyi öğrenmişti. Yokluk, yoksulluk. Boştu gerisi, laftı. Hocaydı, kaderdi... Gerçi kimi zaman kendisi de başkaları önünde kaderden maderden sözediyordu ama boşuna. Biliyordu, yokluktan yoksulluktan ölmüştü karısı.

Sabunlu elleriyle tulumbayı birkaç kez çekti Memet. Aklında yelfe, bir an önce bitirmek istiyordu bu işi. Çektikçe ılıdı su. Top-

rak ananın sıcacık yüreğiydi bu. Sabunluydu yüzü. Acele ve telâşla bastırdı tulumbanın kalın yuvaılak kolunu. Kol sabunlu avucundan kaçıverdi. Çenesi çanağına çarptı tulumbanın. Elinde olmadan kopardığı hafif çığlıkla kendine geldi Kerim Ağa. Koştu oğlunun yanına. Eli çenesinde sabunlu yüzüyle garip bir yaratıktı Memet.

— Dikkat etsene be evlâdım. Sana kırk kere söyledim, şu boku çekerken kolu yokardan tut deyi. Çabuk yıka yüzünü hadi.

Tulumbayı kendisi çekmeye başladı. Memet ılık suyu çenesindeki acıya aldırmadan hazla çarptı yüzüne, dolu dolu, avuç avuç. Buz gibi havada anlatılmaz bir mutluluk verdi ona ılık bir suyla yüzünü yıkamak. Mosmor bir çürük çıktı ortaya.

— Çok acıyor mu, ağrıdı mı?

— Yok yok baba.

— Neyse pek birşey deel... Dikkat etmiyon... Koş kolunya sür içerde.

Islak yüzünden ince buğular tütüyordu Memet'in. Çenesi umurunda değildi. Yelfeyi düşünüyordu. Kerim Ağa kütüğe oturdu. Eli şalvar cebine gitti. Bir sigara. Düşüncelere daldı yeniden. Büzüldü, küçüldü.

Kırk yaşlarındaydı ama yorgun yüzü, hafif kambur sırtıyla altmışında gösteriyordu. Çok yorulmuştu. Maraş'tan gelmişti Tarsus'un bereketli topraklarına. Yirmi yıla yakın ırgatlık yapmıştı bir o ağanın bir bu ağanın kapısında. Evlenmişti bu arada. Ufak tefek, sevimli ama kimsesiz ve yoksul bir kadındı. Kendisinin ise üç beş kuruşu vardı. Zor olmadı evlenmek. Örtünecek bir çul, biraz yemek. Sonra gittikçe sevdi karısını. En güç işlerde, en kötü günlerinde bıkmadan usanmadan yardım etti ona karısı. Gücünün çok ötesinde. Ama bir gün ölüp gidiverdi, yokluktan, yoksulluktan. Geriye Memet kaldı.

Ondan sonra hep oğlu için çalıştı, didinip durdu. İyice pintileşti. Yemedi içmedi, ot biçti sattı biriktirdi. Aldığı aylıkları kuruş kuruş sakladı. Hepsi oğlu için, Memet için. İşte o yirmi yıllık süre sonunda sırtında hatırı sayılır bir kambur, ömrü boyunca biriktirebildiği parayla yoz - yaban bir tarla satın aldı. Ayrık, pıtrak dolu bir tarla. Tam üç yıl yalnız kendi kollarının gücüyle tarlanın otlarını ayıkladı, toprağı sürdü suladı, sürdü suladı yumuşattı. Ağasından şundan bundan çapa kürek dilenmek zorunda kaldı, dayandı aldır-

madı. Sonunda adam etti bu ağa artığı dik başlı yaban toprağı. İflahı da kesildi bu arada. Ama herşey Memet içindi. Terini emeğini, umudunu katarak onurlu kılmıştı bu toprağı, ağa artığı olmaktan kurtarmıştı. Yine de bir mucize, en azından eşsiz bir rastlantı sayıyordu bunu. Memet'in «istikbali» yeşerecekti bu toprakta. Evet bu yüzden bir mucizeydi. Üstelik biliyordu, Süleyman Ağa tarlasını yıllarca böyle boş bırakır yine de satmazdı kendisine. Ağanın umurunda mıydı şu küçücük, göt yaması gibi tarla.

Ama Kerim Ağa'nın bu tarlayı satın aldığı yıl Süleyman Ağa'nın işleri ters gitmişti biraz. Koca topraklarını işlemek için ikinci bir traktöre gerek duymuştu. Kredisi de çoktu. Gel gelelim yeni gelen Ziraat Bankası müdürüyle arası bozuluvermişti. Ürünler de kötüydü o yıl. Birkaç ay önce de kimbilir kaçıncı kızını evlendirmişti. Kerim Ağa'nın ise birikmiş on bin lira parası vardı. Böylelikle vermişti tarlayı. İşte ondan sonra da Maraşlı Kerim'e, «Kerim Ağa» demeye başladı herkes. Yanlarında yıllarca, dutma, yamak, ırgat ve çoban olarak çalıştığı kendi ağaları bile. Aklına geldikçe, «Ulan ne tuhaf dünya be» der, acı acı gülümserdi Maraşlı Kerim.

Ağaların ağası, gerçek efendi Süleyman Ağa, Maraşlı ırgat Kerim'den eninde sonunda alacağını biliyordu bu tarlayı. Gizli bir hınç da duyuyordu ona satmak zorunda kaldığı için. Gerçi biraz da yardım etmenin belli belirsiz mutluluğunu duymuş gibiydi. Ama geçmişti artık. Kararlıydı, Geri alacaktı. Çok geçmeden de sanki tarlayı ona bağışlamış gibi laflar etmeye başladı. Kerim Ağa dedikodu deyip aldırmadı. Hem ağasıydı ne de olsa, ekmek yemişti kapısında. Ama için için üzülüyor, bir öfke kabarıyordu içinde. Yıllarca bilmeden biriktirip büyüttü.

İşte böyle anlarda, duygu ve düşünceleri şaşılacak bir duruluk kazanıyordu. Kendisine hep kötü davranılmıştı. Bütün dürüstlüğüne çalışkanlığına karşın ezmişlerdi onu. Belleğinde olup olmadıklarını bilmediği, unutulmuş sandığı ayrıntılar, birden bir karınca sürüsü gibi üşüşüyordu beynine. Evet ezilmişti, hem de her fırsatta. Bir bakış, bir söz, bir davranış... Yatak, ekmek, iş, izin. Ya karısı? «Ağam, bizim karı pek fena, şoföre desen de...» «Sabaha Kerim, sabaha.» Sonra? Sabaha çıkmamıştı karısı. Başka bir ses dürtüklüyordu onu. «Ne olursa olsun kapılarında yıllarca ekmek yedim.» Öteki ses başkaldırıyordu. «Çalıştım, emeğimin hakkı bu ekmek, yalan mı... Hakkımı da alamadım, hakkım geçti onlara.» «Ama yalnızdı Kerim Ağa. Tıkanıp kalıyor, ışık arıyor, birşeyler yapmanın

sancısıyla kıvranıyor ama... Bunların eylemsiz bir bilinç olduğunun bilincinde olamıyor, üstelik yalnız bırakıldığının bu yüzden birşey yapamadığının da farkında değil. Yalnızlıktan kurtulmak, içgüdüsel olarak başkalarına derdini açmak, birlikte bir kavgaya girmek istiyordu. Ama kiminle, nasıl? İşte bu noktada duraklıyor, korkuyor, geriliyor, oğlu Memet'te odaklaşan umuduna sarılıyor, korkuyla sığınıyordu bu umuda. Ona güç vermekle birlikte bu umut, yalnızlık korkusuyla gizlendiği bir sığınaktı. Gerçekte Kerim Ağa bunun da farkında değildi. Teke bağlanmış bir umut, bir sığınak ne denli dayanabilirdi? Ama eğitilmemişti, böyle bir soruyu sorabilmek, onun bilgi ve bilinç sınırının çok ötesindeydi. Kendi duygu ve düşüncelerini tanıyan pek az insan biliyordu. Onlar da şurada burada ve yalnız dertleşmeye yarayan kendisi gibi toprak işçileriydi.

Şimdiyse küçücük tarlasıyla, koskoca ağalarının koskoca tarlaları arasında kalakalmıştı. Gerçi yakın uzak komşuları hep iyiliğinden söz ediyorlardı. Hele ağaları, hele onlar.

— Allah var çok iyi adamdır, sadık...

— Dürüst, namuslu, kendi halinde...

— Doğrusu sevilecek, acınacak biri...

— Takdir edilecek... Karısı öldükten sonra...

— Sonra herkese sevdirdi kendini. Maşallah üç dört senede tarla sahibi oldu. Şimdi atı arabası da var...

Gerçek yüzlerini tanıyordu artık. Biliyordu on dönümcüğüyle böyle orta yerde durmasından hoşlanmadıklarını. Bir yıl bile bekiemediler. Tarlayı ekmeye başladığının ertesi yılı başladılar homurdanmağa. Kuşkusuz, başta Süleyman Ağa. Yeni traktörünü almış Süleyman Ağa. Her sürümde Kerim Ağa'nın tarlasından biraz toprak alıp ağanın toprağına katıyordu pulluğun bıçakları. İğreniyor, üzülüyor öfkeleniyor Kerim Ağa.

«Ulan insafsızlar, ulan Allah'tan korkmazlar. Üç dört yılmış... Tarlaymış, atı arabası da varmış. Ulan yirmi seneyi ne belliyonuz be. Üç beş yıl ha...»

«Ama Memet». Direniyor, daha doğrusu katlanıyor, çalışıyor ve bekliyordu. «Memet.» Doktor olacak. O zaman belki giderdi buralardan. Hem soyunu sürdürecek Memet. Bu düşünce ötekinden daha çarpıcı, daha çekici. Memet parasız da bakacak hastalara ge-

rektiğinde. Hele Memet'in doktor olup geldiği günle ilgili düşleri. Gelecek Memet, doktor olmuş, öpecek elini. Göğsü kabaracak. Sonra bir de güzel gelin. Heeyy. Sol gözünden pıt diye bir damla. Evet katlanacaktı. Başka umudu, gücü dayanağı düşü yoktu Kerim Ağa'nın.

Ağaları da bir ara kalkmış, Memet'i okul yerine kuran kurslarına göndermesini istemişlerdi. Baskı bile yapmışlardı ağa ağa. Oysa hemen hepsi çocuklarını okula gönderiyorlardı. Hem de paralı, pahalı okullara. Kollec mi ney dedikleri özel okullara. Kerim Ağa bunları dolambaçlı yollardan, utana sıkıla hatırlatınca da başlarlardı.

— Haklısın Kerim Ağa, çok haklısın. Bizim çocuklarımız hep dinsiz olup çıkıyorlar. Dini öğretemedik namussuz pezevenklere. Bari seninki böyle olmasın. Hem daha çocuk, şimdi söz geçiremezsen, sonra hiç geçiremezsin. Bilirsin çocuğumuz kadar severiz Memet'i.

Çocukları kadar... Yalan. Ama haklıydılar. Oğlunun dinsiz olmasını istemezdi, istemiyordu. Yine de şaşıyordu Kerim Ağa, bu herşeye gücü yeten ağaların nasıl olup da çocuklarıyla başa çıkamadıklarına.

Memet okula da gidecekti ,kuran kurslarına da.

— Ağalara, çocuklarına nisbet olsun, ibret olsun diye gidecen oğlum. Kur'anı öğrenecen, dini öğrenecen Memet'im. Tamam mı?

Tamam. Gitti Memet, kışın okula, yazın, mahalle hocalarının açtıkları paralı Kur'an kurslarına, Falakayı orada tanıdı Memet. Sıkıldı, gevşedi, başkaldırdı. Yalvarıyordu Kerim Ağa.

— Etme oğlum, hadi görem seni. Şunun şurasında ne kaldı zati. Beni mehçüp etme.

Babasının yüzünü kara çıkarmadı Memet. Başladığının üçüncü yazında Kur'anı okuyabiliyordu artık. Anlamadığı bir sürü dua, ayet ezberlemişti. Kul huve'yi, elhamdü'yü, rabbena'yı. Mutluydu Kerim Ağa. Hele sabahın erken saatlerinde pencere ışığında Kur'an okuyan oğlunun güzel sesini dinledikçe, içine anlatılmaz bir huzur doluyor, mutluluktan gözleri yaşarıyordu. Memet, okuduklarının ne demek olduğunu kesinlikle bilmiyor, babası dinlediklerini anlamıyordu ama ne çıkar. Öğrenmişti Memet.

Elinde sapan, şalvarını baldırlarına kadar çemirmiş, yalnayak fırlayıp koşan oğlunu görünce, irkildi şaşırdı.

— Ne oldu, ne var oğlum?

— Dur geliyom baba.

Tarlanın öteki başına doğru seğirtti. Kerim Ağa bir süre izledi onu, sonra uykuya dalar gibi yeniden düşüncelerine daldı.

Süleyman Ağa azıtmıştı son günlerde. Tarlasını satmasını istiyor, yeri gelince tehdit ediyordu. Öteki iki ağa da ekimde sürümde işlerini aksatıyor diye yüklenmişlerdi. Yok traktör manevra yapamıyormuş, yok ark açamıyorlarmış, Laf. Yıllardır aynı yerde değil miydi bu meret tarla. Belliydi, kötüydü niyetleri. Zaten gizlemiyorlardı. Yavaş yavaş bunaltmaya çalışıyorlardı. Ne yapabilirdi? Mahkeme? Mahkeme de onlardı, kanun da. Tarlayı satsa... Bir daha toprak alamıyacak, yine ellerine, kapılarına kalacaktı. Hem satsa bile verecekleri parayla yeni bir tarla alamazdı. Buralardan su kanalı geçtikten sonra toprağın fiyatı alabildiğine yükselmişti. Üstelik kendisi adam etmişti bu toprağı. Kanı, canı, teri, emeği vardı orada. Artık yorulmuş, yaşlanmıştı. Ucuza alabileceği kötü bir toprağı adam edecek gücü kalmamıştı. Hem Memet ne olacak? Kesin kararlıydı, satmayacaktı. Ama anlatılmaz bir korku, taş gibi bir sıkıntı vardı içinde.

— Baba, baksana baba.

Deli gibi koşuyordu Memet. Elinde piliç gibi bir yelfe soluk soluğa geldi.

— Vurdum, vurdum...

— Nerden buldun bunu len, sen mi vurdun?

— He valla ben. Hem de sapanla.

— Nerden bildin orda olduğunu?

— Heladan çıkarkene gördüm, her gün geliyor zati.

— Efferin ülen. Hadi mundar olmadan kesiver, besmele okumayı da unutma oğlum. Desene etimiz tamam bugün.

— Tüfek alsan hergün vururdum ,ama almıyon.

— Alırık oğlum, alırık inşallah, hele belimiz azıcık doğrulsun. Hem yaşın ufak daha.

— Çok mu pahalı ki?

— Pek de deel ya neyse... Hadi oğlum şu kuşu kes de yüksekçe bir yere koy, işe başlayalım artık. Hacıgöbekler bizi bekliyor. Bugün fiyetler iyi olacak dediydiler.

Gök apaçıktı. Yalnız uzakta kuzeybatıda, dağlardan fışkırırken donakalmış gibi duran koyu kurşuni bulutlar vardı ama dağların bir parçasıydılar sanki. Sabahın açık kurşuni rengi herşeye sinmişti. Toroslar ovaya yorgun bakışlı kayıtsız bir ihtiyar gibi bakıyorlardı. Sabahın ayazı boz bir renk içinde erimiş, bütün varlıkları belli belirsiz bir sis gibi sarmıştı. Doğada bir uyuşukluk, eylemsizlik. Arada alçala yüksele geçen kara sığırcık sürüleri dışında tek canlı yoktu sanki. Doğada açıklanması güç bir yas durgunluğu vardı. Doğa durgun, doğa ölü gibiydi. Mavimsi yeşil renkli lahanalar, yasa durmuş, kendi içlerine kıvrılmış binlerce insanı andırıyordu. Lahana tarlasındaki arklar su doluydu. Toprak, günlerdir yağan yağmuru emmekten bıkıp usanmıştı. Ayaz bastırınca da buz ve kırağıya kesmişti ortalık. Arklardaki suların yüzünde tül gibi biz buz örtüsü. Donmuş toprak çıtır çıtır çamur.

Lahana tarlası bir cehennem, ama sudan ve buzdan. Girmek güç. Kerim Ağa bunca alışık olmasına karşın ensesinden kalçalarına dek ürperip titredi. Elinde tahra, belinden aşağı peştemal gibi sarkan çuvalla bir kasabı andırıyordu. Memet'se büyücek bir naylon torba dolamıştı. Hışırdayıp duruyordu. Eski kısa kahverengi bir ceket giymişti. Boynunu soğuktan korumak için yakalarını bir çatal iğneyle tutturmuştu. Ceketin ön düğmelerinden biri beyaz okul önlüğü düğmesiydi. Çemrediği kaivarının altında küçük esmer baldırları görünüyordu. O da yalın ayaktı babası gibi.

— Öteki uçtan başlayak ha oğlum, senin için daha kolay olur.

— Olur baba

Girdiler.

Kerim Ağa çabucak bakındı çevresine. İri lahanaları göz kararı saptadı. Ve oynamaya başladı vücudu. Gövdesi ayrı, bacakları ayrı bir düzende. Bir emek-ürün dansıdır başladı. Kambur ve yaşlı Kerim'den beklenmiyen bir kıvraklık. Üretmenin sevinci. Eğiliyor, sol eliyle lahana dibini araştırıyor, sapı bulur bulmaz sağ eli kalkıyor, tahra hızla iniyor arada bir yere, göz açıp kapayıncaya dek Kerim Ağa'nın elinde bir hacıgöbek. Çalışma düzenini aksatmadan

hemen bir yana bırakıyor. Sonra yeniden... Eğiliyor, araştırıyor, vuruyor...

Az sonra belindeki çuval sudan bir etek oldu. Islak ağır bir tuhaf kokulu. Ama aynı kıvraklıkla sürdürüyor işini. Memet, babasının hızla, ustalıkla kesip bir yana bıraktığı lahanaları onar yirmişer, tümsekçe bir yere yığıyor, babasına yetişebilmek için koşturup duruyor. Ayaklarının altında çıtırdıyordu donmuş toprak. Soğuktan yanan ayakları harlıyor. Az sonra uyuşuyor ayakları. Acıyı duymuyor artık. Eğilip kalkmaktan göğsüne kadar ıslanmış. Bacaklarından kalçalarına yayılan ıslaklık daha da kötü. Çükünün büzülüp küçüldüğünü duyuyor. Sonra bir işeme isteği.

Üzeri, ince de olsa buz tutmuş su dolu arklarda yürümek çok güçtü. Lahanalar arasından ycl bulmak, daha da güçleştiriyordu işi. Babasının kestiği lahanaları tarlanın dışında tümsekçe bir yere yığmsı gerekiyordu. Boyu kısa olduğu için, saplarından tutup sarkıtarak götüremiyor, göğsünde taşımak zorunda kalıyordu. Böyle yapınca da lahanaların yaprakları arasına gizlenmiş sular, buzdan solucanlar gibi süzülüp göğsüne akıyordu. Elleri donmuştu. Babasına yetişmesi de güç.

Güneş, bu soğuk, yaslı havadan ürker gibi doğdu.

— Dün akşam çılıştın mıydı biraz?

Aklı fikri, koca adam sabrıyla çalışan oğlandaydı Kerim Ağa'nın. Memet içinden kızdı bu soruya. Bilmiyor muydu çalışıp çalışmadığını.

— Çalıştım ama daha var.

— Neyse uzun sürmez. İş bitince bakarsın derslerine. Çok sürmez...

Ses etmedi Memet. Ama iş bitmezdi, bitmiyordu. Şimdiye dek hiç zamanında bitti mi ki. Bitmezdi, biliyordu. Okul daha rahattı. O da çok uzak. Pek de sevememişti. Toprak daha çok çekiyordu onu. Özgürlük vardı burada toprakta. Kuşlar, tırmanıp oynayacağı ağaçlar. Babasına kızıyordu arada bir ama onu çok seviyordu. Babası da onu. Sonra babasının uzun uzun öksürdüğünü, hastalandığını görüyordu. Belli etmiyordu ama... Belki bunlar yüzünden, belki de alışmıştı toprağa, toprak işine.

Şu okul... Amma da uzaktı. Tey bir saat ötede. Yollar çamur, yollar toz, yollar ışıksız. Gerçekte yol yoktu. Kışın vıcık vıcık ça-

mur, batak, yazın kavurucu toz deryası. İki yanı kargı. Karanlık. Tünel gibi. Korku tüneli. Neler yoktu bu hışır hışır kargılar arasında. Çakallar, yaban kedileri, yılanlar sıçanlar...

Öğleciydi, karanlıkta dönüyordu okuldan. Tünelde daha koyu bir karanlık. Alışıncaya dek kaç kez ağladı buradan geçerken. Hele kargılar içinden hemen yanıbaşında birdenbire sürü halinde ulaşan çakallar. Sabahçı yapsınlar diye rica etmişti babası okul müdürüne. Yer yok demiş müdür. Oysa ağa çocuklarının hemen hemen hepsi sabahçıydılar. Öğleci de olsalar karşı bucağın güzel yolundan, traktörlerle, atlı arabalarla gidip gelirlerdi. Kaç kez de dayak yemişti öğretmeninden, üstü başı çamur diye. «Yol çamur ne idek, uçak mı?» diye çıtışmıştı bir gün. Öğretmen de parmaklarını toplamış, cetvelin keskin yanıyla vurmuş da vurmuştu. Ağlamamıştı. Öğretmen ağlamadığını gördükçe iyice kızmış, daha sert vurmuştu. Bir türlü ağlatamamıştı onu. Aklına geldikçe gülerdi. Bir gün sapanla şöyle belinin ortasına bir taş.. Ama sonra o karanlık tünelden geçerken, sümüklerini akıta akıta ağlamıştı. En çok da annesini özlerdi böyle zamanlarda.

Birkaç yıl kafası, yüreği korkuyla yoğruldu çiğnenen bu çamurlu karanlık yollar gibi. Giderek alıştı korkuya. Çevresini, karanlığı, hayvanları her deneyde daha çok tanıdı. Eskisi gibi korkmaz oldu.

— Okula gitmesem olmaz mı baba?

Kerim Ağa'yı çileden çıkarırdı bu soru. Oğlunun neler düşündüğünü bilmediği için damdam düşme bu soruya çok kızardı.. Yine öyle oldu. Kendini tutup öğüt vermeye koyuldu.

— Nereden çıktı bu oğlum? Olmaz Memet'im. Sen şimdi bilemen, sonra anlıyacan. Gidecen okula oğlum gidecen. Ayıp deel mi? Doktor olacam diye söz vermedin mi bana...

Her zamanki gibi bu sertçe ama sevgi yüklü ses şifalı bir ilaç etkisi bıraktı Memet'te. İşlerine sarıldılar yine. Yarım saat geçti. Baştan aşağı sırılsıklamdılar. Güneş çabuk yükseldi. Az da olsa ısındı ortalık. Havanın donukluğu, ağırlığı kayboldu, gök durulaştı. Otların, lahanaların üzerindeki çiğ damlaları inciler gibi parıldadılar. İncecik buzlar eridi, çamurlar yavaş yavaş gevşedi. Serince bir bahar sabahı vardı sanki. Kerim Ağa'yla Memet'in gövdelerinden buğular tütmeye başladı. Bir sevinç yayıldı içlerine, gülümsediler. Memet üçer üçer taşımaya başladı lahanaları. Ama böyle olun-

ca önünü göremiyordu. Birinde ayağı kaydı, şap diye oturdu çamurlara.

— Al haa... Bana bak oğlum ikişer ikişer taşı şunları. Çamaşırları sen yıkamıyon. Kalanını birlikte taşırız sonra.

Ama ardından uzun uzun güldü Kerim Ağa.

— Götün donacak lan.

Memet de başladı gülmeye. Baba oğul mutluydular.

Bir buçuk saat sonra kesim işi bitti. Lahanaları evin önüne taşıyorlardı.

— Memet oğlum yığdıklarını saymayı unutma.

Yarım saat sonra bu iş de bitti. Üç yüz kırk yedi lahana.

— Ben üç tene daha kesip geleyim. Sen atın koşumlarını çı karıver.

Hemen döndü. Yüz yirmi tane yüklediler. Araba sefere hazırdı.

— Hadi oğlum bu seferi sen götürüver çarşıya. Ben şu meştelenin harcını yapayım. Kaç gündür yağmurdan yapamıyorum. Hem kahvaltı ney de hazırlarım. Dikkatli ol emi.

İçi burkularak söylemişti bunları Kerim Ağa. Ama Memet'te bayram sevinci. Geçen yazdan bu yana izin çıkmıştı arabayı sürmesi, kente götürüp getirmesi için. Kaç kezdir kendisi götürmüştü malı sebze haline. Sonra, içini uzun süre korkuyla yoğuran bu çamurlu yola tepeden bakabilmek müthiş hoşuna gidiyordu. Alaylı alaylı gülümsüyordu arabayı sürerken. Gerçi iki kez devirmişti arabayı, ama olsun. En usta arabacıların bile başına geliyordu. Babası da devirmişti. Korkmuyordu. Araba devrilse de bir şey olmuyordu. Yerler çamurdu, yumuşacık. Bunlarla mı uğraşacaktı şimdi.

— Ben gidiyom baba. Deeh...

Keyifle çekti dizginleri.

Kerim Ağa huğa girdi. Seleden üç tandır ekmeği çıkarıp ısladı, peştemala sardı. Huğa bitişik örme kargıdan bölmeye geçti. Mutfak olarak kullanıyorlardı burasını. Mutfakta çamur ve tuğladan yapılma «U» biçiminde bir yer ocağı. Beş on bin yıl önceki atalarının buluşu olan bu ocağı kullanıyordu hâlâ o ve onun gibi binlerce toprak insanı. Alta ince kavak çubukları dizdi önce. Onların üstüne

daha dayanıklı kalınca dut dalları. Azıcık gazyağı. Kibriti çaktı. Çıtır çıtır yanmaya başladı dallar. Ellerini tuttu ateşin üstüne ovaladı. Sırtından bir ürperme geçti. Odunlar iyice köze kesmeden mavi emaye çaydanlığı oturttu ocağa. Çıktı, evin önündeki tek portakal ağacından birkaç tane devşirip döndü. Ilısınlar diye ocağın yanındaki alçak yer sandalyasına koydu. Sonra meştelenin kenarlarına çakmak için birkaç kazık hazırladı. Çaktı, tahtaları kabaca yerleştirdi. Biraz saman getirip üç beş gündür bekleyen çamurun üzerine serpti. Döndü, çaydanlığa çay koydu. Ocağın başına çökecekken araba sesi. Dönmüştü Memet. Yüzü ışıl ışıldı.

— Rahat gittin mi?

— İyi iyi.

— İyi dersin ya. Keyfin yerinde kerata. Hadi ata yem torbasını tak da mutfağa gel.

Sofrada kara zeytin, dünden kalma zeytinyağlı çökelek vardı. İştahla giriştiler.

— Çay içecen mi?

— İstemem baba.

— İç oğlum için ısınır.

— İstemem, portakal yerim ben.

Onlar kahvaltılarını yaparken, kuzey batıda dağlara takılakalmış koyu kurşuni bulutlar kımıldanmaya başladılar. Tepeye doğru sessiz homurtularla yayıldılar. Renkleri iyice koyulaştı, karardı.

Kahvaltıdan sonra ikinci seferi de hazırladılar. Kerim Ağa bir iki dolandı. Memet anlamıştı. Yüreği pıtır pıtır. Ama belli etmemeye çalışıyordu.

— Bu seferi de sen götürecen oğlum. Biliyorum derslerini bitiremedin. Gelince artık... Neyse... Şu meştele işini bugün bitirsem iyi olacak. Hava da bulanıyor yine.

— Dersleri yarın da yapsam olur baba.

Aynı sevinçle çekip gitti.

Kerim Ağa küreği, kovayı getirdi, çamur yığınının yanına bıraktı. Şalvarını çekip beline sokuşturdu. Çamurun üzerinde düzenli biçimde gezinerek yoğurmaya başladı. Tepeye doğru yayılan bulut-

lar, ipini koparmış hayvan sürüsù gibi güneşe saldırdılar. Ortalık birden karardı. Sert bir rüzgâr esti. Kenarda kalmış samanlar savruldu. Kerim Ağa ormana doğru baktı. Güneyden hızla gelen yağmuru görür gibi oldu. Çoğunlukla böyle olurdu. Bulutlar kuzeyden, yağmur güneyden saldırırdı. Ama şimşek yağmurdan önce ulaştı. Ardından korkunç bir gök gürültüsü. Bir çatapattır başladı gökte. Rüzgâr delirdi. Gücü yettiği herşeyi savurup atıyordu.

«— Gene bitiremiyecem şu boku.»

Bir şimşek, bir gümbürtü daha böldü düşüncesini.

«— Vay benim sersem kafam, niye gönderdim şu oğlanı... Belli de olmuyor ki meret hava...»

İçinde kapkara bir korkunun yırtıcı pençeleri gezindi. Ne yapacağını düşünürken, üzüm tanesi iriliğinde bir sağanak, dünyayı tokatlarcasına indi. İçinde yoğunlaşıp büyüyen korkuyla koştu. Yetişirdi oğlana. Gideli beş dakika olmuş olmamıştı. Rüzgâr gittikçe azgınlaşıyordu.

Şimşek, sağanak ve rüzgâr Memet'i köprüye dört beş yüz metre kala yakaladı. Yolun bu bölümü hepten dardı. İki yanı kargı ormanı o korku tüneliydi burası. Yol çukurlarla, çukurlar vıcık vıcık çamurla doluydu. Çamur arabanın tekerleklerini göbeğe kadar yutuyordu.Araba çukurların birinden çıkıyor birine giriyordu, sarsılıyor, yatıyor devrilecek gibi oluyordu. Bu arada birkaç lahana faşş diye düştü çamurlara. Ufarak at, ağır arabayı bu bataklıktan çekmek için yekiniyor, ileri atılıyor, soluyor, kasları iplik iplik, sırım sırım çıkıyor ortaya. Sular süzülüyordu her yanından. Arada soluklanıyor, sürücüsünün uyarısıyla yeniden yekiniyor, atılıyordu öne.

Memet bir elini siper yapmış, testere yapraklı kargılardan korunmaya çalışıyor, öteki eliyle dizginleri kullanmaya çalışıyordu. Ama atı yönetmenin gereği yoktu. Sürücüsünden daha iyi biliyordu bu çamur dünyasını. Elleri ince ince kanıyordu Memet'in, çekirge ayağı gibi tırtıllı yaprakların kestiği yerlerden.

Sağanak, rüzgâr dinmiyor dineceğe de benzemiyordu. Kargılar arasında ürkütücü bir hışırtı, homurtu. Şeker kamışı tarlasına girmiş yaban domuzu sürüsü sanki. Köprüye yirmi otuz metre kalmıştı. Kötü yol bitti bitecek. Ondan sonrası biraz daha iyi. Son seçimlerden önce bir iki kamyon çakıl dökmüşlerdi. Ondan sonra ne gelen ne giden. Babasına sorduğu bir soruyu anımsıyor Memet.

«— Baba, bu hökümet niye yapmaz bu yolu?»

«— Benim de pek aklım ermiyor oğlum...»

«— Karşı bucağın yolu iyi ama.»

«— Eee oralar ağa bucağı, onun için okula gidecen diyorum ya...»

Geldi köprüye. Köprü, kütükler üstünde çalı çırpı ve toprak. Sular almış iki yanını. Yer yer toprağı iyice dökülmüş. Deliklerden, akan sular görülüyor. İyiden iyiye daralmış köprü. Bir araba ancak geçer. Onun için gübre taşıyan kamyonlar, gübreyi öteki yanda boşaltırlar. Haydi yeniden arabalara doldur taşı bu yana.

Tam köprüden geçiyordu araba. Yağmur hafifler gibi olmuştu. Memet dizginlere yapışmış, tekerlekleri izden çıkarmamaya çalışıyor. Çizilmiş ellerinde ince bir sızı. Geçti geçecek. Yukarılarda rüzgârla savrulan iki bulut kucaklaştı. Bir şimşek ardından. Uzandı şimşeğin alev dili, yakındaki koca dutun dallarına. Korkunç bir çatlama. At ürktü, yarım şahlandı. Tekerlek deliğe giriverdi. Yattı araba, ters yüz kapaklandı suya. Altta kaldı Memet. At boşuna yekindi. Daracık yer. Küçük vücudu, çocuk gücüyle çırpındı Memet, bu ölü cenderesinin altından kurtulmak için. Suyun içinde Memet. Ne ses ne renk. Birden...

Deli gibi atladı ırmağa Maraşlı Kerim. Arabayı itti, atı çekti, bir o yandan bir bu yandan. Boşuna. Saplanmış, sıkışmış araba. Çakısı geldi aklına. Koşumları kesti. At ölmemişti. Yardım etti, at yekindi, kalktı. Lahanaları alıp alıp savurdu Kerim Ağa. Birer İkişer, akıntıya kapılıp gittiler. İtti arabayı. Memet çıktı suyun yüzüne. Ölüydü Memet.

— Memeet, oğlum Memeeeet...

Kucakladı, yola çıktı. Eve doğru, hayır kente doğru... Doktor... Öldü mü? Öldü... Evet. Hayır... Ses yok Memet'ten. Şaşkın yürüdü eve doğru.

Geldiler, konu komşu, ağlar. Gömdüler Memet'i. Baş... sağlık...

Süleyman Ağa, dudaklarında sözde acıdan çarpılmış hüzünlü bir gülümsemeyle teselli etti Kerim Ağa'yı. Öğüt verdi. Ve ellerini oğuşturdu avını kıstırmış yırtıcı hayvan gibi, Memet'i evin önündeki tek portakal ağacının önüne gömerlerken.

Kerim Ağa gitmeden önce bir tek dilekte bulundu ağasından.

— Ağam, ne de olsa terim umudum var bu tarlada. Tek ricam ağam, şu portakal ağacını sökmeyin. Memet çok severdi portakalı. Onun için dikmiştim bu ağacı, olur mu ağam.

— Ne demek Kerim Ağa, rica ne demek, sen istedikten sonra...

Önce huğu yaktırdı Süleyman Ağa. İki yıla varmadan portakal ağacı yoktu yerinde. Memet'in mezarı da bakımsızlıktan yavaş yavaş yerle bir oldu. Dümdüz pürüzsüz uzandı Ağa'nın toprakları. Yalnız evin yakıldığı yerde koyu kül rengi bir leke kaldı. Süleyman Ağa bu lekeyi gördükçe bir huzursuzluk duyuyordu.

ŞÜKRAN FARIMAZ

Devrim Gamze

(HİKAYE)

Ulan keriz, ne bakıyorsun öyle, öküzün trene baktığı gibi. Hiç mi karı görmedin lan? Karın yok mu senin, evli değil misin? Eee, daha ne öyleyse? Doğru ya biz başkayız onlardan. Utanma sakınma bilmeyiz. Gizlemeyiz kendimizi. Allah'tan yırtık olur yüzümüz. Aldığımız parayı anca böyle hak ederiz. Ne o, şaştın mı, bu da bizim namusumuz oğlum. Hepten namussuz mu sandın bizi? Öf... ne sıkıcı adamsın be! Sabahtan beri tek sözcük çıkmadı ağzından. Sıkıldım artık Bakıp durma öyle. Ellerini de çek saçlarımdan. Bu tür sevmelere alışık değiliz biz. Yak şu sigaramı.

Ne demek nasıl düştün? Düşmek ne demek lan? Hepiniz bunu sorarsınız. Siz çok mu sağlamsınız yerinizde? İkiyüzlü, yoz beraberliklerinizi yasalara, yöntemlere bağladığınız için mi rahatsınız? Benimle paylaştığın bu yataktan çıkıp karına döneceksin. Hiç utanmadan, ahlâktan, erdemden söz edeceksin. Bizimse, adımız üstümüzde hiç değilse... Yalanın, ikiyüzlülüğün utancını taşımıyoruz. Bana bak lan, her gün niceleri gelip geçiyor burdan. Nice sadık kocalar, nice sevecen babalar ve de nice ünlüler... Sonra da ilk fırsatta namustan, erdemden söz ediyorlar. Siz kim, namus kim ulan? Hepiniz yalancı, alçak, iğrenç yaratıklarsınız. iğ-renç... Anladın mı hıyar, taş arabası!

Bağırırım ya, sana ne! Ağız benim değil mi? Sana ne ulan, sana ne? Evet, kızıyorum, var mı bir diyeceğin? Kızmak yasak mı? Ne?... Haklı mıyım? Haktan söz edip güldürme beni. Başka, daha başka hakları da var mı insanların? Düşmek, ya da düşmemek örneğin... Hak mıdır bu da? Boş konuşuyorsun sen. Hakmış... Ne hakkı, ne hukuku be! Bok, hepsi bok...

Okumak mı? Okul mu? Evet. Orospular da okurlar bazan. İlk, orta, lise ne farkeder? Hem geçti o günler. Çok uzak şimdi, çook. Kocaman bir bahçe içindeydi evimiz. Bahar, ilk bizim bahçeye gelirdi sanki. Koyu gölgeli ağaçlar vardı. Sonra hanımelleri uzanırdı pencerelere. Annem, tahtaları ovardı durmadan. Ağarır, ağarır, ağarırdı tahtalar. Akşamları, içki kokan ağzı, küfürleri, çamurlu ayaklarıyla babam gelirdi. Anneme inat çıkarmazdı ayakkabılarını. Yeniden tahtaları ovardı annem. Tüm işi, yaşamının anlamı buydu sanki. Ben ders çalışırdım. Kardeşim sımsıkı sarılırdı plastiğin en ucuzundan yapılmış, on santimlik bebeğine. Çok da ağlardı. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha değin. Döverdi babam. Annemi, beni, kardeşimi, köpeğimizi kıyasıya döverdi. Ses çıkarmazdık ağlamazdık bile. Karnımız doyuyordu. Giderek artan gereksinimlerimiz karşılanıyordu. Her yıl topuğu biraz daha uzayan ayakkabılarımı, ojemi, allığımı, cımbızımı, şunu bunu alıyordu babam. İlle de boyanmak gerekmezdi ya, yaşımıza özgü bir şeydi ,bizim gibi kenar mahalle kızlarının okumuşlara özentisiydi. Çiğ kırmızılarımız, taşkın siyahlarımız, kısacık pantolonlarımızla çirkin birer kopyasıydık onların. Kaşımız, gözümüz, kalçamız, göğsümüz her şeyin önüne çıkıyordu giderek. Kendimizi bulma çabasındaydık ya, aslında yabancılaşıyorduk özümüze. O güne dek bellediğimiz kavramlar, değerler çürüyordu. Büyüyordu çelişkilerimiz, içinden çıkamıyorduk. Bıraksalardı, deneylerimizle anlasaydık bir takım şeyleri...

Arkadaşlarlaydık, psikoloji miydi, sosyoloji mi, anımsamıyorum şimdi, bir parkta ders çalışıyorduk. Babam görmüş. Olacak iş mi, namuslu bir aile kızı, parkta oğlanlarla el ele, kol kola? Nefis bir sopa yedim o gün. Erdem dersi alıyordum sarhoş babamdan. Bak, o günden kalma şu kırık dişler. Yakın da düşer üçü de. Evet güzelim, ne ki para etmedi güzelliğimiz. Sağol yine de. Anlamıyorum seni, sevgilinmişim gibi konuşuyorsun. Ta baştan beri, bakışın, susuşun, konuşmaların, ellerin... Sarıl bana, sımsıkı. Siz iyi insanlar nerelerdeydiniz o zamanlar?

Arkada bir Hafize Teyze vardı. Yaşı geçkindi ya, boyanırdı hep. Sürekli gülerdi, kolları, dişleri ışıl ışıldı altınlarla. Taksisiz yere

basmazdı. İkidebir kızları gelirlerdi bir yerlerden. Mahallede onunla dostluk kuran yoktu. Neyse, karıştırdım şimdi...

O sopadan sonra, yürüyebildiğim ilk gün çıktım evden. Sokaklar nasıl yabancı, nasıl büyüktü. Evrende tek bir ben vardım sanki. Döndüğümde hava kararmıştı. Işık sızıyordu pencereden. Babamın küfürleri, annemin ağlayışı geliyordu. Geri döndüm. Duymadılar. Tek köpek havladı uzun uzun.

Kimse açmadı kapısını. Dost bildiklerim, teyze amca dediklerim. Şimdi bile, perdeyi aralayıp bir an gösterdikleri başlarıyla, yalancı, hayın duruyorlar cam artlarında. Hiç kimseye açmadılar kapılarını, açmayacaklar...

Onca insan içinde Hafize Teyze'nin kapısı açıktı, anlıyor musun? Boş ver, ayrıntılara inmek neyi değiştirir? Kendimi aklamaya çalıştığımı düşünmeni istemem. Çoğunluk duygusaldır bizim öykülerimiz, dokunaklıdır. Üzülme, değmez benim için. Ellerin nasıl da sıcak, sokulgan. Gözyaşlarım üstüne damlıyor. Saçlarım mı? Evet, kendi rengi... Eskiden salt bize özgüydü sarışın olmak, şimdi herkes boyuyor saçını. Annemin saçları daha da sarıydı. Namaza durduğunda kocaman ak örtüsünün altından ışık demetleri gibi çıkardı. Yıllardır görmüyorum. Özlemek anlamını yitirdi benim için. Katılaştım, taş gibi. Artık verilenle yetiniyorum. İstediğim hiç bir şey yok. Sen, giyiniyor musun kuzum, saat kaç?

Biliyor musun, akan yıldız gibidir iyiler. Gelir giderler. İzleri parıldar arkalarında. Dur, kravatını düzelteyim, bilirim bağlamasını. O öğretmişti. Daha birçok şeyi. İnsanlığımı, kadınlığımı... Kravatını düzeltirdim sabahları, o da saçlarımı... Oturur, dönüşünü beklerdim. Evliydi. «Bizimki yanlışlık, uyumsuzluk» derdi. «Kopuş başladı mı, eninde sonunda gerçekleşir. Yasalar kendi adına hareket ediyor. Bizi düşündükleri yok. Karımı da suçlamıyorum. O da biliyor sevginin. anlaşmanın çoktan bittiğini. Toplumda kendine verilen yeri koruma çabasında şimdi .Çoğumuz kendimizi bu uğraşa öylesine kaptırırız ki, bir gün yaşam, taşınması güç bir yük olur çıkar. Seni seviyorum, kazanacağız...» Tatil akşamları daha çok birlikte olurduk. Kitaplar getirirdi bana, dergiler, plaklar... Sevgi, umut, çelişkiler, yaşam, bütünleşir giderdik.

Bir pazar akşamıydı. Türkü söylüyorduk. «Uzun mu olur gemilerin direği...» Ezgiyi dilediğimizce uzatıyor, yaşama karşı inançlarımızı, isteklerimizi savunuyorduk. Her şey umutlu ve güzeldi türkü-

lerde. Sonra, polisler geldiler. Suç: Zina. Evet, yasalar kendi adına hareket ediyordu. Türküler yoktu artık.

Eskisi gibi değildik. Toplumdaki yerini koruma çabasına o da katılmıştı. Bir gün hiç habersiz ayrıldım. Olacakları kolaylaştırdım. Hamileydim. İşsizdim. Özgeçmiş isteniyordu her yerde. Ahlâk, onur, kamu ve ben... Ve işte burdayım gördüğün gibi. Hafize Teyzeler'in kapıları sonuna dek açık bizlere. Ve benim bir kızım var şimdi. Adı. Devrim Gamze çocukluğumun sevgilisidir. Devrim Gamze'yle yaşamım boyu güzel bellediğim iki düşü ve özlemi birleştirdim. Benim umudum kızımın geleceği şimdi.

Gidiyor musun? Güle güle. Paranın üstünü al lütfen. Yo, yoo üzülmedim. Benim için geç artık. Devrim Gamze var şimdi, onun geleceği...

Dergi ve Gazetelerde

MEHMET BAYRAK

«Eğer ölüm varsa, daha güzel bir hayatı, daha uygar insanların, daha uygarca kuracakları bir hayatın gereği bunlar... Yoksa ölüm, insanlar arasındaki kavgayı, bir insan ömrü içinde aşamadıkları sevgisizliği, çirkinliği daha kötü bir dünyaya aktarmak isteyenler için değil mi?...»

Sevgi Sosyal, İstanbul'da toprağa verildiği günün akşamı bizlere, tüm insanlara bu mesajı ulaştırıyordu BBC aracılığıyla.. Bizlere iletmek istediği son mesajdı bu.. Türkiye'ye dönmeden çok kısa bir süre önce son günlerini, BBC'nin söyleyişiyle **«kendi öyküsü»**nün son bölümünü anlatırken söylerini böyle noktalıyordu... Ve «Zordur düşmanlık» diye giriyordu öyküsünü anlatmaya.. Zordu düşmanlık gerçekten, ama bu aşamada kaçınılmazdı.. Hem de etinde, kemiğinde, iliğinde duymuştu bunu Sevgi Soysal.. Zaten bunu vurgulamaya çalışıyordu...

Giderek Arınan, Gelişen, Bilimselleşen
Bir Sanatçı : SEVGİ SOYSAL

Toplumsal ortamla sanatçı ve sanat ürünü arasındaki diyalektik birlik, bütünlük ve kanbağı, 15 yıllık yazı yaşamı olan ve 40'ında ölen Sevgi Soysal'da da alabildiğine gösteriyor kendini. Onu da bir toplumsal ortam yetiştirmiş, yönlendirmiş ve biçimlendirmişti. Neydi bu ortam; daha doğrusu yaşam, sanat serüveni nasıldı? Gözlenenlerden ve anlattıklarından giderek bir kez daha özetleyelim: 1936 yılında İstanbul'da doğdu. Ankara Kız Lisesini, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji bölümünü bitirdi, Almanya'da Göttingen Üniversitesinde arkeoloji ve tiyatro öğrenimi gördü. «Yabancı dili mürebbiyelerden öğrenmiş, sokaktaki kaka çocuklarla oynamasına izin verilmeyen, önce acıklı sevda romanlarıyla, üniversite yıllarındaysa Camus, Sartre varoluşçuluğuyla, moda bunalım edebiyatıyla beslenmiş çocuklardanım ben...» (1) Bir süre TRT'de proğram uzmanlığında bulundu. «Annesi Almandır. Çok iyi Almanca bilir. İngilizce bilir. Para kazanmak için yıllarca Alman firmalarında çalıştıktan sonra» (2) TRT'ye geçmişti. Bu arada Brecht, Frisch gibi ünlü Alman yazarlardan Türkçe'ye çevirilen yaptı.

1960'da başladığı yazarlığın ilk ürünlerini iki hikaye kitabında topladı: **Tutkulu Perçem** (1962) ve **Tante Rosa** (1968). Bu kitapları **Yürümek** (1970) adlı romanı izledi. Hakkında müstehcenlikten kovuşturma açılan Yürümek, TRT 1970 Sanat Ödülleri Yarışmasında «başarı ödülü» adlı. İkinci romanı **Yenişehir'de Bir Öğle Vakti** (1973), 1974 Orhan Kemal Roman Armağanını kazandı. 12 Mart faşizminden sonra tutuklandı. Adana'daki sürgün izlenimlerini **Şafak'**ta (roman - 1975), yine bu dönemdeki tutukluluk izlenim ve gözlemlerini **Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu** (anı - 1976) ve **Barış Adlı Çocuk'**ta (hikaye - 1976) yansıttı.

23 Kasım 1976'da İstanbul'da toprağa verildi...

Evet, 40'ında ve çalışmalarının en yoğun olduğu bir dönemde aramızdan ayrıldı. Üzerinde çalıştığı son romanını bile bitirememişti. Oysa ne çok istiyordu romanını bitirmeyi... Hele hastalığına kanser teşhisi konduğu gün... «Bari romanımı bitirebilsem.. Sadece romanın bitimi için bir süre istiyorum» (3) diyordu. Ne ki olmadı. Onun ömrünü kısaltan (12 Mart kanseri», romanını da yarıda bıraktı. «Ölümü bekleyen biri olmak istemiyorum» demesine ve tüm direnmesine karşın «yaşamı ve romanı» yarıda kalmıştı... Ama kendini ölüme yollayan 12 Mart faşizmini çoktan mahkûm etmişti o... Hem de bu mahkûmiyet kuşaklardan kuşaklara aktarılacak ve herkesin belleğine kazılacak, işlenecekti. Çünkü, dostluklara vurulan bu kelepçenin anısını, öyküsünü, romanını yazmıştı o... Evrile çevrile akıp gidecekti kuşaktan kuşağa...

Sevgi Soysal'ın zamansız ve «anlamlı» ölümü, kamuoyunda ve edebiyat çevrelerinde «anlamlı» bir yankı yarattı. 12 Mart faşizmiyle Sevgi Soysal, Sevgi Soysal'la 12 Mart faşizmi konulu son çalışmaları arasındaki bağıntı daha bir öne mve anlam yükledi bu ölüm olayına...

Bunun için de BBC ve Türkiye Radyo - Televizyonu ile ilerici basında kimi acı-buruk, kimi anlamlı bir dizi haber ve yazı yayımlandı.

BBC'nin, sanatçının toprağa verildiği gün yayımladığı son konuşması, artık son günlerini yaşayan ve bunun ayrımında olan bir toplumcunun ruhsal yapısını veriyor.. Yattığı kanser hastanesinde çoğunluğu Yunanlı ya da Kıbrıslı Rum olan bir dizi kanser hastasının ayrı ayrı uluslardan gelmiş olmalarına karşın, **hayatın en önemli gerçeklerinden biri olan ölüm karşısında** nasıl aynı ortaklığı paylaştıklarını vurguluyor ve söyleyeceklerini girişteki söyleriyle noktalıyordu.

İlerici basında sanatçının kişiliği, yapıtları ve erken ölümü konusunda, haber, fıkra, soruşturma ve inceleme düzleminde birçok yazı yayımlandı. Abdi İpekçi'nin **«Sevgi'ye Sevgi»** (Milliyet, 24.11.1976), Örsan Öymen'in **Sevgi'yi Yitirmek»** (Milliyet, 24.11.1976) Ahmet Kahraman'ın **«Merhaba Sevgi Soysal»** (Politika, 24.11.1976); Fethi Naci'nin **«Hüzün Mülkün Temelidir»** (Politika, 24.11.1976); Oktay Akbal'ın **«Gerçek, Sevgi İle..»** (Cumhuriyet, 25.11.1976); Selim İleri'nin **«Ölüm Kolay ,Ayrılık Olmasa»** (Politika, 28.11.1976); Altan Öymen'in **«Soysal»** (Cumhuriyet, 6.12.1976) vb.. konulu yazıları sorununa daha çok politik anısal açıdan yaklaşan yazılar arasındaydı.

Örsan Öymen, faşizm adına «Ali Paşa Mahkemesinin», Sevgi Soysal - Mümtaz Soysal dostluğuna nasıl kelepçe vurduğunu ve edebiyatın e'sinden habersiz gerici politikacıların Meclislerde Sevgi Soysal'ın ürünlerini nasıl yargılamaya çalıştıklarını anlatıyordu. Oktay Akbal, Sevgi Soysal'ın tutukluluk anılarının ibretle, gülerek acıyarak, kızarak her zaman okunacağını vurguluyor ve onun «yaşamın karşılığı»nı yeterince verdiğini söylüyordu. Ahmet Kahraman, Sevgi Soysal'ın, kokuşmuşluklar, çirkinlikler, kötülükler ve işkencecilerle alay ederek yaşadığını belirtiyor ve yazısını, sanatçıya «merhaba» diyerek noktalıyordu.

Bu arada, sanatçının Dimitrov çevirisini sergilemekte olan Ankara Sanat Tiyatrosu, 29 Kasım 1976 gecesi sanatçıyı anma toplantısı düzenledi. Toplantıda, AST çalışanları adına okunan bildiride şöyle deniyordu: «Bağımsızlık demokrasi ve özgürlük kavgamızda kalemini Tüıkiye işçi sınıfının ve halkının aydınlığına adayan Sevgi Soysal arkadaşımız, romanı, hikayesi ve çevirileriyle bu mücadelemizde dosdoğru olabilmenin neferi olarak yaşadı. 12 Mart faşizmi karanlığında nice yurtsever arkadaşlar gibi tutuklanıp karanlığa itilmek istenen Sevgi Soysal arkadaş yılmadı; umutla, güçle faşizme karşı kalemini seferber etti...»

İlerici yayın organlarından **Cumhuriyet** ve **Politika,** sanatçı için özel sanat sayfaları düzenlerken, **Milliyet Sanat Dergisi** de sanatçıya özel bir bölüm ayırdı.

Bu bölümlerde yer alan sanatçı ve yazarlar, Sevgi Soysal'ı değişik yönleriyle ele alıp değerlendiriyorlardı. Kimi yazılardaki sınırlı duygusallık bir yana. bu yazılarda Sevgi Soysal'ı önemli özellik ve boyutlarıyla görmek mümkündü.

Sevgi Soysal Ve Kadın

Sevgi Soysal, «edebiyata yepyeni bir kadın tipi armağan etmişti» diyen **Vedat Günyol,** daha çok **Sevgi Soysal'da kadın»** ol-

gusu üzerinde duruyordu. Soysal'ın, edebiyatımıza roman ve öyküleriyle alışılmamış, yepyeni bir kadın tipi armağan eden en başarılı sanatçıların başında geldiğini söyleyen Günyol, sözlerini şöyle sürdürüyor: «Sevgi Soysal'da kadın, artık, yalnız duyan, duygulanan, sevip sevilen bir yaratık değil, düşünen, kafasını işleten toplum hayatındaki yerinin, sorumluluğunun bilincinde, gözü açılmış, hakkını hukukunu koruyabilen, bir ana, bir bacı, bir eş, bir dost olarak çıkıyor karşımıza.» (4)

Sevgi Soysal'ın 12 Mart'tan sonraki sonraki ürünlerinde kadın, «tutuklu kadın» olarak çıkar karşımıza. Aslında bu, Sevgi Soysal'ın özgül ve özgün yanlarından başlıcasıdır. Soysal, politik bir nitelik kazanan «12 Mart Edebiyatı»na da asıl bu yanıyla damgasını basmıştır.

Ölümünden beş gün önce Politika gazetesine yolladığım bir yazıda **(Hapishane Edebiyatı Ve Sevgi Soysal'da «Tutuklu Kadın»)** sanatçının özellikle bu yönünü vurgulamaya çalışmıştım: «Sevgi Soysal, bu karabaskı dönemini kemiğinde, etinde duyanlardan. Dışarının buruk, sisli, isli, paslı havasını, içerinin karanlığını, kargaşasını yaşamış. Ve bunları işlemiş kafasına, yüreğine.. Sonra kotarıp pişirmiş ve sürmüş okuyucu önüne... Üstelik, hapishane yaşamının edebiyatımıza çok az yansımış bir yanını, **«Kadınlar Cephesi»ni** getiriyor.» (5) Başka bir söyleyişle edebiyata **«Kadınlar Koğuşu»**nu sokmuştur Sevgi Soysal.

Soysal, toplumcu düşünce projektörünü hem siyasi hem de normal kadın tutuklulara çeviriyor. Özellikle son üç eseri hemen bütünüyle bu ortamdan kaynaklanıyor. **Şafak,** yalnızca tutukluluk sonrası Adana'ya sürgüne gönderilen Oya'nın karakolda geceleyişini vermez, aynı zamanda geriye dönüşlerle Ankara Merkez Cezaevi'ndeki kadınların dramlarını da verir. Şafak'ın bence en etkileyici yanları da bu yanlarıdır. Kimlerle, nelerle tanışmıyoruz bu bölümde?.. Anadolu'nun orasından burasından kopup gelmiş Menekşe'ler, Çiğdem'ler, Güllü'ler, Kürt Firdevs'ler ve başkaları. **Barış Adlı Çocuk**'ta da sonradan gördüğümüz Abdullah'lar küçük Cevdet'ler... Ve siyasiler: Başta Oya, sonra Selma'lar, Nesrin'ler, Tülay'lar, Nina'lar, Meral'ler, Demet'ler, Güler'ler ve ötekiler... Uzayıp giden bir kadınlar zenciri..

Sanatçının özellikle Ankara Merkez Cezaevi'nden getirdiği kişiler, apayrı dünyaların insanları. Sanatçı -romanda Oya- bunlara yine de severek yaklaşıyor. Onları gündeme getirirken toplumdaki yer ve konumlarından soyutlamıyor. Bir bütün olarak ele alıyor onları. Toplumculuğun gereğini yapıyor yani. Sakat, çarpık düze-

nin kıydığı bu insanlara yaklaşırken şöyle diyor: **«Zafer'in isterik çığlıklarını, onun kara çorapları karşısında ak bir zambak gibi duran Çiğdem'i, kanlı külotunu bütün bir toplumun suratına çarpan Sema'yı, kırığını lahana tarlasına gömen Menekşe'yi, genel kadın Güllü'yü, Firdevs'i, Cevdet'i düşünmek** (Oya'nın) **özgürlük isteğini azaltıyor. Düşündükçe de, suçluluk da üstünde rahatlıkla hak iddia edebileceği şeyler olmaktan çıkıyor.»** (Şafak, s. 145)

Siyasiler kesiminde de alabildiğine bir eleştiri, özeleştiri ve hesaplaşma var. Sevapları, günahları, doğruları eğrileri, yanılgıları haklılıklarıyla kıyasıya bir hesaplaşma... Kısaca, Sevgi Soysal'da hapishane demek, bir anlamda toplumun küçültülmüş bir kesitini oluşturan tutukluluktan ve tutuklu insandan -özellikle tutuklu kadın- giderek düzenle ve kişilerle hesaplaşma demektir.

Bireyselden Toplumsala Ya da 12 Mart Dönemeci

Sevgi Soysal'ın sanat serüvenini izleyenler bir noktada birleşiyorlar: Sosyal'ın bireyselden toplumsala ulaşmasında 12 Mart bir dönemeçtir.

«Soysal, anlatı edebiyatımızda özgün ve önemli bir çizgidir» diyen **Murat Belge,** sanatçıdaki düşünsel gelişim, oluşumu şöyle koyuyor: «(12 Mart döneminin sonunda) hayat çizgisi, buna paralel olarak düşünceleri, sanat çizgisi radikal değişimler geçirmişti. (...) Gerçek bir aydındı Sevgi Soysal. «Aydın» terimine yüklediğimiz en değerli yüklemlere sahipti. Bireysel bir aydın olarak başlamıştı. Doğruyu, bireysel planda araştırıyordu. Ama doğru, onun için, entellektüel bir merakın nesnesi değildi. Bir hayat ilkesiydi. Böyle bir başlangıç, daha doğrusu bu başlangıcın içtenliği, onu zamanla bir toplumsal aydın haline getirdi. Tante Rosa'dan Şafak'a kadar böyle gelindi. (...) Fark, bir bakıma, 1960'ların başlarıyla 1970'lerin ortaları arasında, Türkiye'de yaşanan radikal tarihi değişikliğin, Sevgi Soysal'da yansımasıdır.» (6)

Soysal'daki devrimcileşme sürecini «tipik bir seyir» olarak niteleyen Belge, onun başarısını, cesaretine, dürüstlüğüne ve zekasına bağlıyor.

«İnsanı hem bireysel hem toplumsal çelişkileri içinde yakalamaya, vermeye çalışmış, çağdaş bir yazarlıktır Sevgi'nin yazarlığı» diyen Atilla İlhan, sanatçının ortaya çıktığı dönemdeki sanat eğilimlerini şöyle anlatıyor: «Sevgi, Türk edebiyatında toplumculuğun boğulduğu, ikinci yeninin şiirde, varoluşçu esintilerin düzyazıda egemen olduğu bir dönemde görünmüştür. Bu dönemin öykücüleri, kişinin kendi kendisiyle sorunlarını abartarak işlemeye çalışır, metinde estetik uğraşa aşırı önem verirlerdi. Sevgi'nin ilk yazılarında bunun bazı izlerini görmek olasıdır.» (7)

Attila İlhan'ın sözleri, kuşkusuz bir genelleme olarak doğrudur ve daha çok konularını kentten alan sanatçılar için sözkonusudur. Yoksa toplumcu sanatçıların 2'nci yeni oyunlarına girmediği, anlatı alanında da özellikle konusunu kırsal kesimden olanların varoluşçu eğilimlere ilgi duymadıkları ve sorunsala parmak basmayı amaçladıkları bilinmektedir. Ancak İlhan'ın sözleri Soysal'ı besleyen sanatsal ortam için bütünüyle doğrudur. Bir konuşmasında kendisi de söylüyordu bunu. «Santre varoluşçuluğuyla, moda bunalım edebiyatıyla» beslendiğini açık yüreklilikle belirtiyordu. Orhan Kemal Roman Ödülünü aldığında, **Orhan Kemal'in insanlarını tanımadan büyüdüğünü, onları ancak yeni yeni tanımaya başladığını** da açıklıyordu. (8)

«Değişiklik, toplumsal süreçle eşzamanlıdır» diyen İlhan, Soysal'ın yazarlığının ikinci dönemindeki nitel değişimi şöyle özetliyor: «... Sonradan, toplumsallık, Sevgi'nin sanatında siyasal bir bilinç aydınlığı kazanmıştır.»

Buna, toplumsallık siyasal bilinçle emişmiş, bütünleşmiştir de diyebiliriz.

Mehmet H. Doğan da, Sevgi Soysal'ın temelde «12 Mart kazançlarından» biri olduğunu vurguluyor ve sanatçıdaki düşünsel birikimi şöyle özetliyor: **«Sevgi Sosyal, toplumumuzun 1968'den bu yana yaşadığı olayları doğru bir biçimde değerlendirerek sağlıklı bir bireşime ulaşmıştır.» (9)**

Aslında Soysal, sanatındaki değişimi doğrudan kendisi de vurguluyordu: «**İlerlemek için dönemeçlerden geçilecekse, niçin geçilmesin? Elbet ben de dönemeçlerden, dar, sıkışık yollardan geçtim.» (10)**

Kısa bir genellemeyle şöylece örnekleyebiliriz bu gelişimi: **Tutkulu Perçem**'den (1962) **Yıldırım Bölge Kadınlar Koğusu**'na (1976) giden yol, yaşamla sanat arasındaki koşutluktan geçiyor. İlk ürünleri Tutkulu Perçem'le Tante Rosa'da (1968) «sanat yapma» kaygıları içindedir. Bu ürünlerle, sonradan Barış Adlı Çocuk'ta yer alan eski öykülerin bir bölümünde bireysel tutkular ve sorunlar ön plandadır. Bir anlamda geçiş dönemi ürünleri sayabileceğimiz **Yürümek**'le (1970) **Yenişehir'de Bir Öğle Vakti**'nde (1973) sanatçıyı, bir küçük burjuva devrimcisi; son ürünleri **Şafak** (1975), **Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu** (1976) ve **Barış Adlı Çocuk**'ta (1976) ise -öykülerin bir bölümü- işçi sınıfı devrimcisi olarak görüyoruz. Sanatçının, olayları doğrudan yaşaması, izlemesi, gözlemesi, duyumsamasının yanısıra, emekçilerle diyalog kurması ürünlerinin yetkinleşmesinde, olgunlaşmasında etkili olmuştur.

Bu nedenle, **«12 Mart'ın beşinci yılında, 12 Mart'tan edebiyata çok şey»** diyen Sevgi Soysal'a biz de katılıyoruz.

Ve diyoruz ki, Sevgi Soysal, bir yanıyla **«12 Mart kazancı»**, bir yanıyla da **«12 Mart kaybı»**dır...

Ancak herşeye karşın bu zamansız ve «anlamlı» ölümü kabullenmek güç. Onun için de Güner Sümer'in tek cümlelik şiiriyle noktalamamız gerekiyor söyleyeceklerimizi :

«İNSAN
HİÇ ÖLMEZ
GİBİ
GÖRÜNÜRKEN
EN ÇOK
ÖLÜYORMUŞ
ÖĞRENDİK»

1,8,9 Mehmet H. Doğan : **Sevgi Soysal'ın Ölümüyle Edebiyatımız Kendini Bilinçle Değiştirmeyi Başarmış Bir Yazarını Yitirdi;** Milliyet Sanat, 3 Aralık 1976,

2 Tezen Özlü Kıral : **Ölüm Bir Olay, Önemli Olan Sevgi nin Güzellikleriydi;** Cumhuriyet, 27 Kasım 1976,

3 Ahmet Kahraman : **Merhaba Sevgi Soysal;** Politika, 24 Kasım 1976

4 Vedat Günyol : **Sevgi Soysal Edebiyata Yepyeni Bir Kadın Tipi Armağan Etmişti;** Cumhuriyet, 27 Kasım 1976

5 Mehmet Bayrak : **Hapishane Edebiyatı Ve Sevgi Soysal'da «Tutuklu Kadın»;** Politika, 27 Kasım 1976

6 Murat Belge : **Sevgi Soysal'ın Her Yazdığında Zeka Kıpırtıları Vardır;** Cumhuriyet, 27 Kasım 1976

7 Atilla İlhan : **Sevgi'nin Toplumcu Yazarlığı Çağdaş Bir Yazarlıktı;** Cumhuriyet, 27 Kasım 1976

10 Sevgi Soysal : **S. Soysal'la Konuşma;** Milliyet Sanat, 31.5.1974

Ötekiler

Erdal Öz : **Şaşırtıcı Bir Genç Ustaydı;** Cumhuriyet. 27 Kasım 1976

Aile, toplum, evlilik sorunları, annenin ve çocuğun korunması, çocukların eğitiminde aile ve toplumun sorumlulukları konularıyla uğraşan Komisyon'un raporu,

Genel Oturumda, Aziz FARUK NİGER'in sunduğu rapor - Aile Planlaması Uluslararası Federasyonu. (Pakistan).

A. Refik Yoksulabakan : **Soysal ve Eray'da Hastane Olgusu;** Politika, 27 Kasım 1976

Haldun Taner : **Sevgi Soysal, Yaratıcılığını İnancı Uğruna Harcayan Bir Sanatçıydı;** Milliyet Sanat. 3 Aralık 1976

Soruşturma : **Hilmi Yavuz, Yaşar Kemal, Memet Fuat, Behçet Necatigil, Rauf Mutluay, Doğan Hızlan, Konur Ertop, Ayşegül Dura, Metin Altıok;** Politika, 2 Aralık 1976